

ÉLŐ ÖRÖKSÉGÜNK II.

Green Belt – Európa Zöld Öve **Természeti értékeink a határ mentén**

BOROSTYÁN FÜZETEK 12.

ÉLŐ ÖRÖKSÉGÜNK II.

Green Belt - Európa Zöld Öve Természeti értékeink a határ mentén

Készítette: Hárs Olivér és Wallon-Hárs Viktor

Támogatta: az Európai Zöld Öv (Green Belt) program által az Európai Unió.

Együttműködő és támogató partnereinknek köszönjük a segítséget!

Külön köszönet Ambrus Andrásnak, Lelkes Andrásnak, Tímár Gábornak, Gyöngyössi Péternek, Takács Gábornak és Márkus Andrásnak!

TARTALOM

Bevezető – Európa Zöld Öve; Az egykori Vasfüggöny; A Zöld Öv története.....	1
Összefoglaló a Tájért Nemzetközi programok	2
Célok és eredmények	3
Tanulságos találkozók	4
Résztevő szervezetek.....	5
A Zöld Öv bemutatása	6
Zöld Öv Magyarországon A Zöld Öv mintázata.....	6
Lyukak a Zöld Övön; Értékes, még nem védett területek.....	8
Mit tehetünk a Zöld Övért	9
Védett értékeink a Zöld Öv mentén	9
A Fertő vidéke – Táj-Háromság.....	9
Gneisz.....	15
Határ-menti erdők; Répce mente	16
Kőszegi-hegység és Vas-hegy.....	17
Pinka mente	18
Rába és Csörnöc-völgy	19
Órség	20
Kerka mente	21
A hagyományos magyar ártéri gazdálkodás.....	23
Mura-Dráva mente	23
Természetes folyóvizjeink életközösségei	24
Villányi-hegység; Nyárád-harkányi-sík.....	27
Lősz.....	27
Dunai ártér –Mohács környéke.....	28
Széles árterek természetes élővilága.....	28
Duna-Tisza köze – Bácska, Homokhátság.....	30
Szikes tavak és vízfolyások	31
Réti mészke	34
Tisza-Maros szög, Bánát	37
Közös feladataink	38
Felhasznált és ajánlott irodalom; Honlapcímek	39
A Castanea Környezetvédelmi Egyesület rövid bemutatása	40

BEVEZETŐ

A Kárpát-medence a Világ kicsiben – mondta Bartók Béla. Hazánk nyugati kapuja, a Sopron környéki táj: a Kárpát-medence kicsiben – mondta Dr. Kárpáti László, a Fertő-Hanság Nemzeti Park igazgatója. Ez a mi Hazánk! Ha körbenéznénk ebben a szép országban, valóban azt látnánk, hogy itt mindent megismerhetünk, ami csak széles e világon lélekemelő táji elem létezik, legfeljebb nem olyan szélsőséges, vad formában, mint a távoli földrészek.

Gyönyörű folyóvizeink, tavaink, lápjaink, rétjeink, szikes pusztáink vannak, végtelenbe nyúló alföldi sík, kalandos dombvidék és sziklás hegyek találkozásai, különleges ritkaságok, érzőn értő életerős emberek.

Bármerre is mennénk, ezeket találnánk, sorra egymás után. Mert változatos, sokszínű hely ez! Megérdemli, hogy szeretve gondozzuk, hogy mi is megérdemeljük!

És ha egy nevezetes csíkját, az országhatár fonálát követjük, akkor is meglepődhetünk: egymást érik értékeink, melyekre büszkéek lehetünk Európában is! Kövessük a Zöld Övet, és lássunk csodát!

EURÓPA ZÖLD ÖVE

Európa nő. Ha férfiember volna, erős derékszíj fogná össze szélkében, és osztaná felvégre, alvégre. Így egy kecses kékeszöld szalag szalad végig derékán az örökifjú hölgnének, aki diadalra viszi a szabad természetet.

Zöld Öv nem a hadakozóknak jár, hanem a keleti Harcosnak, aki tudja az igazságot, és önmagát legyőzve uralkodik a rábizottakon.

De milyen jó lenne elképzelni egy korszerű, függőlegesen (fölfelé!) záródó cipzárként ezt a vékonyka csíkot, ahogyan folytonossá húzza össze a két oldal hézagos „gyöngyszemeit”. (És rámutat arra, hogy a két oldal valójában egy és ugyanaz, ha végre a szívünk fölött összeér!)

AZ EGYKORI VASFÜGGŐNY

A háborúk után Európának vezeklő szögesdrót-övet kellett megszoknia, s ez az abroncsos szoknya takarta vasfüggönyként kelet elől nyugatot. (*A Vasfüggöny elnevezést W. Churchill tette ismertté*).

A „két világ határán” húzódó szűrő, riasztó, később még robbanással is fenyegető, több kilométer széles határsáv négy évtizeden át nyomasztotta az országhatárok mentén élőket. (Magyarországon 1949-től '55-ig drótokkal, aknákkal, figyelőkkel zárták le a nyugati és déli határt, 1956. október 20-ra felszedték az aknazárat, '57–63-ig újra telepítették a nyugati szakaszt, 1965-ben újra felszedték az aknákat, de öt év alatt elektromos jelzőrendszert építettek ki, amit 1989-ben távolítottak el az országhatár menti elzárt határsáv belső oldaláról.)

Végül 1989-ben eltűnt az egyoldalú, túlzott határvédelem: lebontották a szocialista országok többszörös drótkerítését, és Sopron mellett, Kőhidán, augusztus 19-én határtalan örömmel ünnepelve emlékké tették a szöges el-
lentéteket. *(Ma Páneurópai Piknik Emlékhely, leírása később!)*

Furcsa agyszülemény a határt jelző kerítés: a talaj lakóinak, a kisebb állatoknak, növények illatának, a magoknak és a madaraknak nem akadály, csak az ember zárkózik el vele másoktól, a nagyobb állatokra se gondolva. Különben is: a határ magyarul nem egy vonalat jelent, hanem hatóterületet, aminek a szélein társainkkal találkozhatunk. (Ezért is sántít az eredeti Green Belt jelmondat, hogy „A határok elválasztanak, a Természet összeköt”. Meg most már azért is, mert 2007. december 21-től minden tamáskodó előtt is megnyíltak az országhatárok, így valódi „zöldhatár” vesz körül minket.)

A ZÖLD ÖV TÖRTÉNETE

Németország egybekelésével nyilvánvalóvá lett: a közepén feszülő határzár-
emlék legfeljebb múzeumba való, a gyorsan gyógyító Természet viszont az egész hosszú határsávot kizöldítette. A „senkiföldjén” élőhelyet találtak maguknak máshonnan kiszoruló növények, állatok, amiért már érdemes volt újból védeni ezt a területet. Egy új szögesdrót-kerítés mégse lenne jó megoldás: be kell mutatni a természeti értékeket, sőt, a fennmaradásukról is tájba illő gazdálkodással lehet csak gondoskodni!

Ezért szeretnék sokan: ***legyen ez az Európát átszelő hosszú zöld sáv egy összefüggő természetes terület***, amivel el is indult a Green Belt mozgalom. *(A csak szláv nyelvekben kínálkozó szójáték (zeleni pás=Zöld Öv, železná opona=Vasfüggöny) és a nehézkes Zöld Határsáv helyett maradtunk a nemesen egyszerű Zöld Öv fordításnál.)*

Összefogás a tájért

Eljött az ideje, hogy derék emberek összefogásával összehúzzuk a kissé szakadozott élő övet Európa derekán! Példát mutathatunk ezzel a világnak, hogy a Tájat, annak természetes adottságaiból kifejlődött emberi kultúrájával együtt egyben látjuk, és nem választjuk többé szét.

Nemzetközi programok

Az Európai Zöld Öv mozgalom első találkozója 2004-ben Soprontól nem messze, a Fertő dél-keleti partján, Sarródon volt, a Fertő-Hanság Nemzeti Park központjában! A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) ezután a volt Vasfüggöny menti országokban megszervezte a Zöld Öv mai állapotának, védettségének, szakadásainak felmérését, és egyesítési, megőrzési és bemutatási lehetőségeinek vizsgálatát. Ebbe a partneri együttműködésbe kapcsolódhattunk be Alois Lang (az IUCN Green Belt koordinátora) felkérésére, biztatására. *(Egyesületünk a hátsó lapokon mutatkozik be!)*

Célok és eredmények

A projekt egyik fő feladata a *Zöld Öv mai állapotának felmérése* volt, hogy megtaláljuk a „szakadási pontokat”, lyukakat, ahol a természetes növénytakaró hiányos.

A növényzetet ürfelvételek alapján értékelte a nemzetközi munkacsoport, helyszíni ellenőrzéssel kiegészítve.

Emellett a Sopron környéki táj részletesebb felmérését is elvégeztük korábbi térképezéseink felfrissítésével. Így például a környék erdőségeiben a nagy és különleges fák, facsoportok megjelölésével és térképezésével a természetes, egészséges erdő kialakulását szeretnénk segíteni, hogy mindig legyenek erdeinkben „matuzsálemek” is. A táj erőszerkezetének feltárását is elkezdtük, a különösen fontos helyek méltó gondozása érdekében.

A program másik fő tevékenységi területe a *határmente természeti-kulturális értékeinek bemutatása* volt. Egyesületünk részt vállalt ebben is.

A magyar és osztrák erdészeti egyesülettel közösen a Soproni Gyermekek és Ifjúsági Táborban házigazdák lehettünk az Európai Erdőpedagógusok Hálózatának első találkozásán.

Árnika Erdei Iskolánk a Környezeti Nevelési Egyesület soproni országos találkozásának programszervezésében is részt vett, előadásokat és bemutatókat tartottunk, gyógynövény-ismereti tanfolyamot és gombaismeretű túrákat vezettek tagjaink.

Az Osztrák Természetvédelmi Szövetséggel több éves együttműködésünk folytatásaként 2007-ben az Adonis kertészeti kiállításra és vásárra a soproni Lippai János Kertészeti Szakképző Iskolával közösen meghívtuk Christian Holler programvezetőt, aki a szomszédos tájak gyümölcsészeti hagyományait mutatta be, és ősszel egy busznyi diákot fogadott tanáraikkal együtt a burgenlandi gyümölcs-fajtagyűjteményben.

Rendszeresen vittünk óvodás és iskolás csoportokat a határmenti sávba, valamint családi túrákat is indítottunk. 2007-ben Egészségnapot rendeztünk a Zöld Öv gyógyító ízeivel egy alakuló ökopanzió, a Villa Mimi csodálatos kertjében, 2008-ban pedig részt vettünk a Gyermekek és Ifjúsági Központ Vízöntő napján és Tündérfesztiválján.

Partnereink tanulmányt készítettek a Zöld Öv szelíd közlekedéssel való bemutatathatóságáról, a cseh határon kérdőíves felméréseket végeztek a Vasfüggöny és a Zöld Öv ismertségéről, az Őrségben három országot érintő tanösvényt jelöltek ki.

A német vezető partnerek a nemzetközi csoport beküldött anyagaiból honlapot, kiállítást és szórólapot állítottak össze.

A két éves együttműködés végén a folytatásról is megállapodtunk.

Tanulságos találkozók

A németországi Vachdorfban mintha az autópályáról a középkorba kerültünk volna: békés legelők az erdős hegyhátak alatt, szűk utcácskák pici kertekkel, kanyargó folyócska (Werra) a favázás házikók között. Az egész környék ilyen: az „Autobahn” messze a völgy fölött lebeg, rohannak rajta a csillogó gépdobozok zajközponttól zajközpontig, míg itt lent a földön földi emberek élnek csendesen! Tartományi „vidékgyűlésen” is voltunk, ahol a gazdák kiálltak ezért az időtlen idilljükért. (Mielőtt irigykednénk, gondoljuk meg: csak a mozdulatlan idillből – a Paradicsomból – kiűzve lehetünk szépre-jóra igyekvők, leleményesen fejlődőképesek! Persze a jó példákból érdemes tanulni.)

A szlovéniai Gradban párálló hajnali dombok közt ereszkedtünk az osztrák határon folyó Murához, hogy egy nedves vadvízi evezésen a sodrásra bízuk magunkat. Felső-Lendva lenyűgöző várában éjjeli vihart éltünk át, nagy villódzással, morajlással és áramszünet-sötéttel – Európa leghosszabb élő folyórendszerének megmentését tervezgetve (a Murára és a Drávára erőltetett villamos erőművektől). A kastélypark faóriásai között beletanultunk a hosszú lépésekkel haladásba is (Nordic Walking).

A magyarországi Sopronban (vagyis itthon) a Magyar Kerékpárosklub által vezetett találkozón házigazdaként az igazán „Zöld Öves” tájat, a határpatakként közös Ikvát (magyar-osztrák újjáélesztési program lehetősége), az ágfalvi Kísérleti erdőt (Agócs József egy évtizedes, szántóból kibontakozó őseréjű erdejét), a szép, tájba illő gyümölcsösöket (helyi ízeket és génmegőrzést), a soproni városi parkerdőt (a természetes folyamatokra és a természetszerető emberekre figyelő, közösségi együttműködéssel megvalósuló erdőkezelést), a Páneurópai Piknik emlékhelyét (a Zöld Öv földrajzi és eszmei középpontját) és a Fertő-táj Világörökségbe simuló Soproni Borvidéket mutattuk be. A Soproni Gyermekek és Ifjúsági Táborban, a Három Táj Zöldút központjában, a felfelé ívelő fahíd mellé Green Belt emlékfát ültetünk nemzetközi partnereinkkel, akik megéreztek e táj egyedülálló varázsát.

Az ausztriai Leopoldschlagban, a cseh határ melletti kisváros főterén nyílt az első Zöld Öv információs iroda, ahol a fotókkal illusztrált kiállítás az ausztriai Zöld Öv szépségeit csillantotta fel.

Ebből is tapasztalhattuk, mekkora becsben van Ausztriában minden kisebb erdő- vagy rétfolt is, ha azon különlegesnek számító állatok, növények élnek, és milyen látványosan tudják bemutatni értékeiket szomszédaink – a települések, tartományok és az állam támogatásával. A természetes állapotú osztrák-cseh határfolyónál cseh partnereink „haza” látogathattak. A közös gondoskodás itt még a vízparti mezőgazdasági területek szélein élő madarak védelmére is kiterjed!

A németországi Lindbergben, a Bajor Őserdő kedves üdülőtelepén az ultramodern „Haus der Natur” bemutatóközpont mellett megismerhettük a természettel valóban együttműködő erdőkezelés elveit és gyakorlatát, őserdőben járva átélhettük az örök megújulás csodás erejét, és láthattuk, hogy az igazi jólét a tájjal együttműködik! Itt néztük meg az amerikai támaszpontból (Point Alpha) kialakított legeslegnagyobb Vasfüggöny-múzeumot, ahol részletesen megőrizték a borzongató múltat.

A csehországi Kasperské Horyban kiderült, hogy egy aranybánya közelsége sem zavarja a legelésző teheneket, a forgalmas utak mellett is lehet fölül összeérő koronájú fasorokat nevelni, hogy katonai gyakorlótermek használt faluból is válhat újra üdülőhely, és hogy Európa legnagyobb erdősege nem ismer határokat. (Ott már Eisenstein határral kettéválasztott állomásánál akkor is át lehetett sétálni Sumavából a német oldalra, *lásd a képet!*)

A szlovákiai Harmóniában, Pozsony régi üdülőtelepén szívből kívántuk az emberek és népek közti harmóniát, kicsit északabbra gyönyörködtünk a Mor(a)va folyó széles áterében, ahol megismertünk egy élővíz-barát hivatalos embert, megdöbbsentünk a Malacky (Malacka) melletti dózeres tarvágasokon, végül a zuhogó eső és a nem talált kulcs ellenére beléptünk a Dévényi Kapun.

Általános tapasztalatunk, hogy a közös ügyek összehozzák a legtávolabbi embereket is, és mindenütt vannak, akik tudják, és teszik feladatukat. Újra és újra átértéztük, hogy a világ legteljesebb nyelve a magyar (ajánlottuk is a többieknek), amiből nehéz szívvel lehet csak pl. angolra fordítani...

Résztvevő szervezetek

International Union for Conservation of Nature (IUCN, Természetvédelmi Világszövetség) közép-európai képviselői;

Thüringer Landesgesellschaft; Thüringiai Mezőgazdasági, Természetvédelmi és Környezetvédelmi Minisztérium; SALVE consult, Büro für europäische Projekte; BUND Thüringia - Föld Barátai, BUND-Project Office Green Belt; Bundesamt für Naturschutz; Büro für ökologische Studien GdBR; Institut Verkehr und Raum; Fachhochschule Erfurt; Radplan - Planning Office **Németországból,**

Cseh Természettudományi Akadémia; Hnutí Duha (Föld Barátai); Oziveni-Bohemian Greenways **Csehországból,**

Regionális Környezetvédelmi Központ (REC); Környezetvédelmi Ügynökség, Integrált Tájkezelési Központ **Szlovákiából,**

Naturschutzbund Burgenland; Naturschutzzinstitut **Austriából,**

Castanea Környezetvédelmi Egyesület; Magyar Kerékpárosklub **Magyarországról,**

Logarska dolina d.o.o.; Goricko Nemzeti Park *Szlovéniából*,
Állami Természetvédelmi Intézet *Horvátországból*, és
ETP Foundation *Bulgáriából*.

A ZÖLD ÖV BEMUTATÁSA

A Jeges-tengertől a Fekete-tengerig a Zöld Öv összefüzi Európa szinte minden jellegzetes élőhelytípusát a tengerpartoktól a magas hegységekig. Részletesebb leírásuk a füzetünk végén jelzett honlapokon található.

Zöld Öv Magyarországon

A magyar-osztrák-szlovák hármashatártól a magyar-román-szerb hármashatárig tartó, csaknem 1000 kilométeres magyarországi szakasz több szempontból is érdekes. Földrajzilag azért, mert sokhelyütt folytonosan változó vízfelületen van a határ (Fertő, Ikva, Madaras-patak, Bozsoki-patak, Pinka, Strém, Rába, Lendva, Mura, Dráva, Duna, Körös-ér, Tisza), történelmileg azért, mert az idők során az emberek is ide-oda változtatták a határ vonalát. Azért is érdekes a mi határunk, mert nekünk van a legtöbb szomszédunk, akikkel barátságban együttműködhetünk.

A Zöld Öv mintázata

Magyarországon a nyugati országhatár mentén évtizedeken át felszántott nyomsáv volt, ami a Vasfüggöny lebontása (1989) után beerdősült, illetve magántulajdonba kerülve szántóvá, kertté alakították.

Mivel az elkészült nemzetközi felmérés a határ mindkét oldalán csak 50m-es sávra vonatkozik, éppen ezt a viszonylag friss, alakulóban lévő területcsíkot vizsgálja, folyóinknál pedig néhol nem is éri el a partokat. A német vezető partnerek által kidolgozott egységes értékelési módszer így a magyar (és a cseh, szlovák, horvát) szakaszon nem ad pontos információt a Zöld Öv határvonal melletti, illetve távolabbi növényzetének állapotáról. *(Éppen emiatt mi jócskán kibővítettük ezt a sáv-szélességet, és távolabbi értékes helyeket is bemutatunk!)*

A határ menti 50m-es magyar sáv jelentősebb felszínborítási típusai:

- ~ mezőgazdasági terület (28,58%),
- ~ lombos erdő (23,17%),
- ~ elegyes erdő (11,26%),
- ~ erdősülő területek (19,92%),
- ~ nyílt folyóvízfelszínnek (11,72%),

és 5,35% hosszban csupasz, vagy mesterségesen burkolt szakadási helyek. Ezek szerint a magyar határ menti sáv 70,8 %-a természetes vagy közel természetes terület lehet, ha hagyják, segítik, hogy az legyen!

A Green Belt/(Zöld Öv magyar szakaszának 41,5%-a (406 km) országosan védett terület (a Fertő-Hanság, Őrségi, Balaton-felvidéki, Duna-Dráva, Kiskunsági Nemzeti Park területéhez tartozó Tájvédelmi Körzetek, Természeti Területek, Natura 2000 területek, Nemzeti Ökológiai Hálózat részei).

Védett területek a Zöld Öv mentén

NLP Fertő-Hanság	NLP Őrségi
SPA Mosoni-sík	SPA, PSCI Őrség
SPA, PSCI Hanság	NP Őrség/Goricko/Raab
SPA, PSCI Fertő tó	PSCI Rába és Csömöc-völgy
PSCI Fertőmelléki dombsor	(Vasalja, Magyarnádalja,
PSCI Dudlesz-erdő	Kemenestaródfa)
TT Ikva-patak menti	PSCI, NP Kerka mente
TK Soproni	PSCI Kebele
PSCI, NP Soproni-hegység	NLP Balatoni
FR Hidegvíz-völgy (része)	TK Mura menti
PSCI Harkai nagyrét	PSCI Mura mente
PSCI Határ menti erdők	PSCI Zákány-örtiloszi dombok
(Kópháza, Nagycenk,	NLP Duna-Dráva
Sopronkövesd, Sopronhorpács)	SPA, PSCI Nyugat-Dráva
PSCI Répce mente (Zsira,	PSCI Közép-Dráva
Répcévis)	PSCI Nyugat-Dráva-sík
PSCI Kőszegi-hegység	PSCI Darányi borókás
TK Kőszegi	PSCI Kelet-Dráva
NP Írott-kő/Geschriebenstein	TT Mohácsi Történelmi
PSCI Pinka (Felsőcsatár, Vaske-	Emlékhely
resztes, Horvát-lövő, Pomóapáti))	SPA, PSCI Béda-Karapanca
TT Nemesmedves Történelmi	PSCI Déli-Bácska
Emlékhely	PSCI Déli-Homokhátság
	PSCI Alsó-Tisza hullámtér

Magyarázat: NLP: Nemzeti Park; SPA: különleges madárvédelmi területek; PSCI: jelölt kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területek, Natura 2000; TK: tájvédelmi körzet; TT: természeti terület; NP: Natúrpark; FR: erdőrezervátum.

(És a felsoroltakon kívül a Nemzeti Ökológiai Hálózat részei, illetve a helyi jelentőségű védett területek!)

Az egykori Vasfüggöny felépítésének köszönhetően az „éles” országhatár menti nyomsáv belső szélén haladó ellenőrző földút („manőverút”, ahol acélszerkezetű figyelőtornyok, MAFI-k is álltak), és a határtól jóval mesz-

szébb meghúzott szögesdrótos „műszaki zár” szögletes vonala között széles sávban maradtak fenn természeti értékek, bár a nagyüzemi gazdálkodás ezeket sem kímélte.

Az országosan vagy helyileg (még) nem védett határ menti területek is jelentős természeti értéket képviselnek, védelemre érdemesek (átmeneti erdős-cserjés területek, természetes gyepek, ritkás növényzetű területek, vizes élőhelyek).

Igazából a gazdától, kezelőtől függ, mennyire egészséges, ép a táj, mennyire hagyják érvényesülni, mennyire segítik a Természetet, mennyire tudnak összhangba kerülni, együttműködni vele.

Lyukak a Zöld Övön

Ahol valamiért megfogytakozott a természet, „szorosabbra kell húzni” a Zöld Övet. Az ilyen helyek többsége közút és vasút (ahol ezek a határt keresztezik), a magyar szakaszon összesen 32 km hosszban! A szakadási helyek (növénytelen felszín) teljes hossza 54,4 km.

Azt is figyelembe kell azonban venni, hogy mi van a határvonal túloldalán, hiszen ahol pl. Ausztriában közvetlenül az országhatárig szántanak, vagy kerítés van a határ mentén, ott a vizsgált Green Belt/Zöld Öv szélessége felére (50 méter) csökken, és ez aligha elég folyamatos élőhelynek.

Ahol az 50 méteren kívül van mesterséges felszín, ott is tenni kell valamit a természetes élőhely folyamatoságáért a határ menti természetes területcsík kiszélesítésével.

Szemléletes példa az Ágfalváról Lépesfalvára (Loipersbach) átvezető országúton átsétálni Ausztriába, és megnézni, mi van a mi egyedülállóan szépséges Arbesz-rétünkkel szemben, a határ túloldalán! (Salakos focipálya, fürdőmedence és modern hulladékgyűjtőhely.) Olyan ez, mint az egymást érő kiskertek, ahol az egyikben ezt, a másikban azt az elvet követve nyírnak, vágnak, irtanak, vagy növényt szednek, ültetnek, gyógyítanak...

Ez különösen főnről nézve fantasztikus: minden folt élesen elkülönül. Változatos, csak nem természetes. Az élősvény, mezsgye enyhít a helyzeten.

Értékes, még nem védett területek

A határ menti fás, bokros területek és természetes gyepek mindenütt sokféle ritka, máshonnan kiszorult növénynek, állatnak, gombának adnak menedéket, ezért különösen vigyáznunk kell ezen értékeink megmaradására, védelmére.

Ernek módja lehet helyi önkormányzati, közösségi védelem, vagy az országos, ill. nemzetközi védelem kiterjesztése, de legfontosabb, hogy a tulajdonosok vigyázzanak élő örökségükre, hogy az valóban örök legyen.

Mit tehetünk a Zöld Övért?

A már védett, és a még nem védett szakaszokon egyaránt **a legfontosabb a természettel együttműködő emberi életmód**, ezzel az egész táj segítése.

A területek igazi értékét természetes életerejük adja, ezért a védett helyeken is minél hamarabb át kell térni a fenntartható kezelésre, gazdálkodásra.

A nagyobb, erdőkbe ékelődő szántókat át kell alakítani tájba illő kertté, gyümölcsénnyé, vagy hagyni, segíteni őket beerdősülni.

Egybefüggő, nagyobb szántóterületeket és kerteségeket első lépésben cserje- és erdősávokkal, erdőfoltokkal, mezsgyékkel és élőszövényekkel kell változatosabbá tenni, majd át kell térni az ökológiai művelésre, többszintű (gyep, cserje, fás) növényzettel.

Folyóvizek mentén önszabályozó, széles ártereket kell hagyni a szabad kanyargósság biztosítására, ahol a természetes ligeterdőkön kívül legfeljebb külterjes legelők lehetnek a táj egészsége érdekében.

Ahol valóban szükség van a határ keresztezésére, ott az utak, vasutak mentén fasorok, cserjesávok létesítésével enyhíthető a zavarás.

De ne korlátozzuk szerető figyelmünket a határszéli 50 méteres sávra! **Élesszük újra, tegyük egészségessé szép Hazánk teljes területét!**

Védett értékeink a Zöld Öv mentén

Rövid ismertetőnkbe a legalább országosan védett határközeli értékeket vettük fel, kiemelve különlegességeiket. Természetesen minden zöldterület minden élőlény, minden szép emberi alkotás érték, de a ritkaságok a legjobb állapotban megmaradt helyeket jelzik, ahonnan mint írmagokból, kiindulhat a tájak újraélése, újraélesztése. *(Sopron környékéről a Borostyán Füzetekben írunk részletesebben.)*

A Fertő vidéke – Táj-Háromság

Sopron körül, a Fertőtől nyugatra fonódik egybe az a három jellegzetes táj, amelyik a nyugati kapuban megszelídülve Táj-Háromságként köszönti a bejövőt, kimenőt: széles, szeles, szeszélyes lapály, szűrősan friss, szurdok-völgyes hegyek, és öregesen meszes, hajlott hátú dombok sora. (Másképp a kontinentális, szubalpin és szubmediterrán.)

Mosoni sík

Biogazdálkodással művelt (mégis kopárnak látszó) osztrák oldalával együtt a legnagyobb (25715 hektáros) európai madárelőhelyként védett, ezért támogatják a terület környezetkímélő művelését is. Északon a Duna és mellékágainak szövevénye, a Szigetközi Tájvédelmi Körzet csatlakozik hozzá.

Jellegzetes állata a tűzok (*Otis tarda*), mely épp az ilyen, gyepekkel tagolt szántóföldeken „trappol” szívesen. Egyéb madarai is értékesek, pl. a kék vércse (*Falco tinnuncius*), réti fülesbagoly (*Asio flammeus*), hamvas réti-

héja (*Circus pygargus*), ugartyúk (*Burhinus oedicnemus*), parlagi sas (*Aquila heliaca*), kerecsensólyom (*Falco cherrug*).

Hanság

Fél évszázada történt lecsapolásáig a Dunával összefüggő hatalmas vízivilág volt itt, melyből mára csak kisebb égeresek, sekély tavak maradtak, de az elmúlt években megkezdett visszaárasztással jelentősen bővült a vizes élőhely mérete és értéke (Osli és Jánossomorja, Tárnokréti és Lébény között). A Nyirkai-Hany öt év alatt a vízimadár vonulás jelentős állomásvá vált. A Hanság a Tóközzel (Barbacs-tó és Fehér-tó környéke) a Fertő-Hanság Nemzeti Park részeként országosan és nemzetközileg is védett,

Különleges növényei: nyílt vizeken a tündérfátyol (*Nymphoides peltata*), az égeresben tőzegpáfrány (*Thelypteris palustris*), lápi csalán (*Urtica kioviensis*), nyári tőzike (*Leucosium aestivum*), vadon élő fekete ribiszke (*Ribes nigrum*), Tárnokréti közelében lápi nyúl farkfü (*Sesleria uliginosa*), gyapjúsások (*Eriophorum*), kosborok.

Különleges állatai: dunai tarajosgőte (*Triturus dobrogicus*), csíkfélék (*Cobitidae*), lápi póc (*Umbra krameri*), compó (*Tinca tinca*), az ezen kívül csak a Kiskunságban fennmaradt rákosi vipera (*Vipera ursinii ssp. rakosiensis*), a patkányfejű pocok (*Microtus oeconomus mehelyi*), haris (*Crex crex*), sárszalonna (*Gallinago gallinago*), pettyes vizicsibe (*Porzana porzana*), északi pocok (*Microtus oeconomus mehelyi*), közönséges denevér (*Myotis myotis*), hód (*Castor fiber*).

Bemutatóhelyek: a Hanságról szóló **Öntésmajori kiállítóház**, és az Osli-Bősárkány között félúton, Földsziget mellett található **Esterházy madárvárta**, ahol a Hanság madaraival, rovaraival ismerkedhetünk meg. Innen indul a **Hany Istók tanösvény** a foltként megmaradt Csíkos-égeres és Király-égeres mellett a Király-tóig, ahol egykor a láp fiát megtalálták.

Fertőzug

Az osztrák oldali Seewinkel folytatásaként a tó dél-keleti részén, az országhatár mellett, sekély vizű tavak nyomán keletkezett szikes réteket találunk.

Különleges növényei: fertői mézpázsit (*Puccinellia peisonis*), sziki sóbolla (*Suaeda maritima*), sziksófü (*Salicornia prostrata*), sziki üröm (*Artemisia maritima*) és sziki őszirózsa (*Aster tripolium ssp. pannonicus*).

Különleges állatai: gulipán (*Recurvirostra avosetta*), szerezsensirály (*Larus melanocephalus*), gólyatölcs (*Himantopus himantopus*).

Bemutatóhely: Fertőújlak határában a **Sziki őszirózsa tanösvény**.

Fertő

Az 1977 óta védett legnyugatibb, sekély sztyepte 1991-től első, határon átnyúló nemzeti parkunk, majd 2001-ben a Világörökség része lett a környező tájjal együtt, és így őrzi a hagyományos gazdálkodási módokat, háziállatfajtákat is.

Nevezetessége a tavaszi és őszi **békavonulás** Fertőboz mellett, amikor milliós tömegben vándorolnak a békák, gőték, siklók téli erdei, és nyári vízi élőhelyük között. Jellegzetes (volt) a fertői rekesztős (vejsze, kotroc, lésza), varsás halászat, melyet könyv és kiállítások mutatnak be.

Különleges növénye: például a pókbangó (*Ophrys sphecodes*)

Különleges állatai: lápi szitakötő (*Leucorrhinia pectoralis*), rablópille (*Libelloides macaronius*), nagy tűzlepke (*Lycena dispar*), vérfü- és zanótboglárka (*Maculinea teleius, nausithous*), réti csík (*Misgurnus fossilis*), süllő (*Lucioperca*), csuka (*Esox lucius*), garda (*Pelecus cultratus*), tarajos és pettyes göte (*Triturus cristatus, T. vulgaris*), sárgahasú és vöröshasú unka (*Bombina variegata, B. bombina*), barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*), barkós cinege (*Panurus biarmicus*), a nagyköcsag (*Egretta alba*) Közép-Európa legnagyobb, 700 páras állománya, barna rétihéja (*Circus aeruginosus*).

Bemutatóhelyek: Sarródon a nemzeti park bemutató és oktatási feladatait látja el az igazgatóság különleges, csiga alakú, nádtetős központi épülete, a **Kócsagvár** (szálláshellyel), és a határközeli Fertőújlakon (Mekszikópuszta) Dr. Csapody Istvánról elnevezett **Természetiskola és Látogatóközpont**. A **Vízi rence tanösvény** kenutúrával járható a Balftól északra levő csárdától, a **Hegykői tanösvényen** madárfigyelő torony is található. A szürkemarhákkal, rackajuhokkal a tó menti legelőkön találkozhatunk.

A tájban szeretet-hárfaként elnyúló 2,5km-es **Nagycenki Hársfasort** 1754-ben Széchenyi Ferenc telepíttette kastélya és a Fertőpart fölé magasodó meredély közé (ahonnan már kis sétával elérhető az egész Fertő-tájra tág kilátást adó fertőbozi Gloriette is). Maga a kettős fasor, mint történeti emlék 1942 óta védett, de 2006-ban az egyesületünk által kezdeményezett összefogással sikerült elérni, hogy teljes 11,1 hektárjával országosan védett természeti terület legyen ez a csoda, ahol a sokszínű gyeppen és a terebélyes fákön rengeteg élőlény talál menedéket.

Fertő menti dombság

A szikes tavat délről és nyugatról határoló, főként mészkővön kialakult növényzet erdőkkel, sztyeprétekkel, sziklagyepekkel és a völgyekben jégkorszakból maradt láprétekkel igazi különlegessége a Fertő környékének. A nemzeti park részeként nagyrészt védett terület, érzékeny értékeit a túlhasznált ivóvízutak, és a települések terjeszkedése veszélyeztetik. Élővilága jellegzetesen eltér az alig pár kilométerre lévő magasabb hegységektől.

Különleges növényei: leánykőkörcsin (*Pulsatilla grandis*), tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), jajoróza (*Rosa spinosissima*), sárga len (*Linum flavum*), nagyzezerjófű (*Dictamnus albus*), ökörszem (*Buphthalmum salicifolium*), nagy szádogó (*Orobanche elatior*), sárga hagyma (*Allium flavum*), tarka nőszirm (*Iris variegata*), kis körtike (*Pyrola minor*), hegyi árvalányhaj

(*Stipa joannis*), bunkós hagyma (*Allium sphaerocephalon*), apró nőszirm (*Iris pumila*), pázsitos nőszirm (*Iris graminea*), erdőkben bogláros szellőrózsa (*Anemone ranunculooides*), jerikói lonc (*Lonicera caprifolium*), stb.

Különleges állatai: számos ritka lepke és a szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a tavakból telelni kivonuló milliányi kételtű (főleg Fertőboznál és Fertőrákosnál) mellett a sűrű bokrokban fészkelő hangos madársereg.

Ritka gombái is említésre érdemesek, pl. a császárgomba, szarvasgomba.

Mithras-barlang: Hazánkban egyedülálló beavató Nap-szentély a Fertőrákos-Mörbisch/Meggyes országhatáron, az ősi keleti kultusz jeles emléke.

Fertőrákosi kőfejtő: Több ezer éve bányászott mészkőve Scarbantia városfalába, és híres középületekbe került (pl. Bécsben is); melynek helyén az óriási üregben 50 éve barlangszínház működik. A kőfejtő tetején a **Kövi benge tanösvény** mutatja be az endemikus (bennszülött) élővilágot.

Habsburg Walburga óriás szögesdrót-emlékoszlópa is itt áll a Páneurópai Piknik emlékére. Minden évben nemzetközi Európa Koncerttel emlékeznek meg a barlangszínházban erről a jelentős napról.

Különleges növénye a szikla tetején az osztrák zsálya (*Salvia austriaca*), a szirti ibolya (*Viola rupestris*), a kiséfészű hangyabogáncs (*Jurinea mollis*), és a hazánkban csak ezen a környéken élő kövi benge (*Rhamnus saxatilis*).

Különleges állata a rézsikló (*Coronella austriaca*), számos ritka lepkefaj, és a Pannon beltenger tömegesen megmaradt állati mészvázai.

Érdekesség: az egyedülálló **termes fejtési mód**. (A kemény mennyezetet adó természetes mészkőboltozat fölött a kavicsos homokot is meghagyták, a tömbökben fejthető, könnyen faragható Lajta-mészkövet kibányászták.) Falai jó keresztmetszetet adnak az elmúlt 15 millió év csikos rétegekként vonalkódolt naplójából.

Páneurópai Piknik Emlékhely: 1989. augusztus 19-én, a Kőhida-Sankt Margarethen/Szentmargitbánya közti határszakaszon, a Vasfüggöny lebontására szervezett ünnepi Páneurópai Pikniken jutottak át először kelet-németek Ausztriába, itt is, majd később sok más határközeli helyen elhagyva járműveiket. Ezzel Sopron mellett megkezdődött „a Berlini Fal lebontása”, Európa újbóli egyesítése. Az emlékhelyen japán felajánlásból csereszyefákat ültettek a lélekharang köré, az eseményt és a Vasfüggőnyt bemutató ösvény mellett. (*A határon futó kerékpárról is könnyen elérhető.*)

A huszadik évfordulóra készülve nagyszabású emlékhely kialakítását és ünnepi rendezvények tartását tervezik a Fertőrákostól Sopronhoz kerülő területen – remélhetőleg a Green Belt/Európai Zöld Öv szellemében, a békés táj természeti értékeinek megtartásával, bemutatásával.

Különleges állat az emlékhely közelében lévő homokbánya falában kivételesen jó helyet talált népes gyurgyalag (*Merops apiaster*) kolónia.

Szárhalmi-erdő: A Fertőtől nyugatra emelkedő dombvonulaton a híres Soproni Borvidéket a nagy irtások ellenére is dús cserjeszintű erdő védi a hideg alpesi szelektől. Szinte az összes hazai cserjefaj előfordul itt, a sztyeprétekkel tarkított, mesésen változatos terepen. Ritka emléke az erdei **mészégető**, és barlangok is rejtőznek sűrűjében. 412 hektárja országosan védett, kíméletet érdemel!

Különleges növényei a másutt ritka molyhos tölgy (*Quercus pubescens*), virágos kőris (*Fraxinus ornus*), barkóca, házi, madár- és lisztes berkenye (*Sorbus torminalis*, *S. domestica*, *S. aucuparia*, *S. aria*), vadkörte (*Pyrus pyraster*), ükörke lonc (*Lonicera xylosteum*), boróka (*Juniperus communis*), csepleszmeggy (*Prunus fruticosa*), szürkés ördög szem (*Scabiosa canescens*), nagy pacsirtafű (*Polygala major*), madárfészek (*Neottia nidus-avis*), gérbics (*Limodorum abortivum*), kislevelű nőszőfű (*Epipactis microphylla*), rétfoltokon a Boldogasszony papucs (*Cypripedium calceolus*), a nyugati szél megmaradt domblábi láprétjein a hazánkban csak itt élő lápi hízóka (*Pinguicula vulgaris*), és a nagyon ritka hagymaburok (*Liparis loeselii*).

Különleges állatai: sokszínű lepkék, más rovarok, emlős- és madárvilág mellett az itt telelő kételtűek is a sűrű bűvőhelyek változatos élővilágához tartoznak.

Érdekessége a másutt alig található **meszes konglomerátum**, vagyis a mészüledékekkel összekövesedett folyami kavics a Kecse-hegyen, ahol az egykori tengerbe folyóvíz ömlött.

Bemutatóhelye a Nagy-Tómalomtól induló **Gyöngyvirág Tanösvény**, mely érinti a Kecse-hegy őskori földvárában álló kilátót is.

Dudlesz-erdő 1092 hektárnyi rejtély már a nevében is ez a talán régi dudásoktól zengő erdőség a Sopron-Klingenbach/Kelénpatak határszélen. Figyelmesen barangolva még két évtized múltán is felfedezhetünk benne az egykori határsáv által megőrzött értékeket. (*Natura 2000 terület.*) Eredeti, helyenként megmaradt élővilága átmenet a Szárhalm és a Soproni-hegység között. A Soprontól idáig húzódó **Bécsi-domb** meszes alapkőzetű száraz gyepi, cserjésedett foltjai sajátos élőviláguk miatt szintén kiemelkedő értékűek, de csak részben védettek.

Különleges növényei: többek közt a kapotnyak (*Asarum europaeum*), és a molyhos rózsza (*Rosa tomentosa*).

Különleges állatai, lakott területektől távoli nyugalma miatt már: hetven éve is madárvédelmi területet, madárvártát terveztek ide.

Sopron: A Kárpát-medence keskeny kapuja itt köti össze Hazánkat Nyugattal. A Fertő és a Soproni-hegység közti táj-háromság az 1921-es népszavazásnak köszönhetően maradhatott Magyarország része. Ezért a város elnyerte a „Civitas Fidelissima” címet, és a határ azóta is körülöleli.

Nemzetközi hírű műemlékei, kultúrája és kertjei a térség meghatározó helyévé teszik e kiemelt gyógyhelyet.

A soproni egyetem Botanikus kertje az I. világháború után Selmezbányáról ide költöztetett erdészeti felsőoktatást szolgáló szép park, tele különleges növényekkel. Országosan védett.

A „Kétfarkos fővárosához” tartozó **soproni történelmi borvidék** a világon egyedülálló, a szőlő és a bab együttes termesztésén alapuló **poncichter hagyományok** központja volt, és lehet megint.

Három Táj Zöldút néven a Natúrpark és a Világörökség összekötésével környezetbarát úthálózat kijelölése kezdődött meg a jellegzetesen hármastáj értékeinek bemutatására, hagyományainak továbbéltesére. A projekt kezdeményezője a Castanea Környezetvédelmi Egyesület, támogatója az Ökotárs Alapítvány volt. *(A határ hosszában másutt is ez a szelíd közlekedés indokolt a táj védelmében. Készült is egy nagy, közös terv a Fertőtérség környezetbarát közlekedésére, amiben mi is részt vehettünk.)*

Ikva-patak menti rétek

Az egész soproni medencét kialakító „Szent Víz” élteti azt a széles rétsávot, mely a mederszabályozások ellenére is a határszél egyik legváltozatosabb virágzó területe volt, tragikus felszántásáig. Reméljük, helyreállítása sikerrel jár! (1999-től helyi, 2006-tól országos illetve nemzetközi védelem alatt áll.) Osztrák oldala is hasonló érték!

Soproni-hegység

A 30 éve tájvédelmi körzetként védett 5000 hektáros erdő, rétekkel tarkított terület tanulmányi erdőgazdaságként a magyar erdészeti közép- és felsőoktatást szolgálja. Több rezervátum, kutatóhely, kísérleti terület létesült itt a természetes erdők megismerése, fenntartása érdekében. Magyarországon itt jelölték ki először turistautakat, foglaltak forrásokat. Itt volt Brennbergben az első szénbánya is, melyet 200 év után, 1954-ben, éppen a határon átnyúló volta miatt zártak be.

A Hidegvíz-völgy erdőrezervátuma 56,9 hektáron 2000 óta őrzi a határon eredő Rák-patak völgyét, benne hatalmas lucfenyőkkel, bükkökkel. A környék kivételes méretű fáit kíméletes szálaló módszerekkel óvják, hogy egyszer egészséges erdő öregjei legyenek, és legalább az itt tanuló fiatal erdészek találkozhassanak velük.

A **Várhely**: Európa legnagyobb ma is látható földvára ősidőktől övezi e magaslat tetejét, ahol régészeti bemutatóhelyen tanulmányozhatók a feltárt földhalmok és házak. Kilátóról tekinthetjük át a Sopron környékére jellemző három táj: az Alpokalja, a mediterrán dombvidék és a legnyugatibb sztyepte. 2005-től nyaranta Kelta Nap kelti életre a hegyszellemét.

A hegység különleges növényei: ciklámen (*Cyclamen purpurascens*), fehér zászpa (*Veratrum album*), fehér acsalapu (*Petasites albus*), farkasboroszlán (*Daphne mezereum*), havasi palástfü (*Alchemilla glabra*), kapcsos korpafű (*Lycopodium clavatum*), struccpáfrány (*Matteuccia struthiopteris*), csengettyűvirág (*Adenophora lilifolia*), adriai sallangvirág (*Himantoglossum adriaticum*). a harkai gyepekben sok más ritkaság mellett fekete kökörcsin (*Pulsatilla nigricans*),

Különleges állatai: ritka hegyiszitakötő (*Cordulegaster heros*), sárga gyapjasszövő (*Eriogaster catax*), törékeny kuszma (*Anguis fragilis*), foltos szalamandra (*Salamandra salamandra*).

Bemutatóhelyek: a **Károly-kilátó emlékszábai** a tájat, és a hozzá kötődő neves botanikusokat mutatják be.

A **Ciklúmen tanösvény** a híres Lőverek szívéből indulva a Várhelyen át Bánfalvára tér.

Az **Árnika Erdei Iskola** tíz éve vezeti itt Sopron környéki élménytúrait.

A 2004-ben alakult **Soproni-hegység Natúrpark** szövetséget kötött a szomszédos Lánzséri és Rozália Natúrparkkal az Urak asztalánál, ahol négy település határa találkozik. (Asztalfő-projekt). Már csak a Lajta-hegység déli oldala, Kismarton környéke hiányzik a Táj-Háromság teljes egységéhez. *(Egykor ez a kapunyitó táj gyümölcsfavirágzaskor menyegzői fehérbe öltözött óriási kert volt! Tíz éve kicsit keletebbre, Purbach/Feketeváros környékén, a „Kirschblütenland” dűlőútjai mentén kezdtek nagyszabású gyümölcsfasor-telepítésbe. Követendő példa Magyarországon is!)*

Harkai nagyrét: A Harka körüli dombok virágos sztyeprétjei mellett legértékesebbek a Soproni-hegység belsejéből kifolyó Kecske-patak és mellékágai által fenntartott alsó, határszéli rétek. Az ecsetpázsitos franciaperjerétől délre igen jó állapotú, fajgazdag kiszáradó lápréten védett, illetve veszélyeztetett fajok is nagy számban fordulnak elő.

Különleges növényei a lápi sás (*Carex davalliana*) és a fehérmájvirág (*Parnassia palustris*), melyeket a Soproni-hegység környezetéből – bár korábban több helyütt előfordultak – már eltűntnek hittek. A lápi nyúlfarkfü (*Sesleria uliginosa*) a patak mentén meglehetősen elterjedt, több foltban üde láprétet is alkot. A szittyós láprét igazi ékessége a Sopron környékén ritka, rég eltűntnek hitt kornis tárnics (*Gentiana pneumonanthe*) többszáz töves állománya.

Gneisz: az agyagos kőzetekből kb. 350 millió évvel ezelőtt átalakult leg-tömörebb fokozat (az agyagpala, fillit és csillámpala után). Nagy nyomás (min. 300Pa) hatására, szilárd halmazállapotban (200-600°C között), a kémiai összetétel (földpátok, kvarc) változása nélkül a nyomásra merőlegesen állnak be az idővel egyre nagyobb szemű kristályok. (A repedésekben kvarc-erekké szilárdul az oldatok gőze.)

Míg olvadékokban a feszültség minden irányban azonos, ezért az ásványok rendezetlenül helyezkednek el (gránit), szilárd állapotú átalakulásnál ugyanolyan összetétellel is rendezettség alakul ki (gneisz). Ha a rétegek határán szilikátok válnak ki, palásan hasadékony lesz a kőzet. A Soproni-hegység, Kőszegi-hegység és kisebb tömbök (pl. Harkai-kúp, kópházi Kő-hegy) jellemző kőzetanyaga a Magyarország területén legidősebbek közé tartozó kristályos, láthatóan réteges szerkezetű gneisz, néhol csillámpalával és leukofillittel.

Határ-menti erdők

Községek, és egyúttal országunk határán lévő, jelentős részben természetes, szálalással hasznosított erdőterületek ritka gombákkal, növényekkel, állatokkal. A határmenti vasút kevésbé, inkább az előkészített autópálya zavarja nyugalmaikat.

Kópháza kis temploma a nemzetközi Szent Márton zarándokút része, eperfasoron álló kegytemploma búcsújáró hely. **Nagyecenk** a Széchenyiek kastélyáról, az ország egyik legrégebbi cukorgyáráról, eper-, platán- és hársfasorairól (*lásd Nagyecenki Hársfasor!*), és múzeumvasútjáról híres, de rétjei és gyurgyalagos vasútállomása is figyelmet érdemel. **Sopronhorpácson** a 12. századi templomon kívül az üde, ártéren fekvő kastélypark nagy érték, keményfás ligeterdejével, az ország egyik legnagyobb gyertyánjával, és az 1802-ben ültetett Széchenyi-hárssal. A parkot a Növénynemesítő Kutatóintézet gondozza.

Tormásliget út menti fasorai 1995-től védettek szépségük, és az ide ültetett ritka magyar kőris (*Fraxinus angustifolia ssp. Pannonica*) miatt. Belterületi **kastélyparkja** nagy fáival az 1880-as évek óta őrzi tájképi kert jellegét. Hasonlóan védett a **zsirai és a peresznyei kastélypark** is.

Répcement

A kis folyó újjáélesztésének a határtól távolabbi Nagygeresd és Répceszemere közötti szakasz lehet a mintája, mely „megúsztta” a folyószabályozást, így Csáfordjánosfán megmaradt a keményfás **Tőzikés-erdő**. A folyót puhafás ligeterdők kísérik. Köztük az árteret mocsárrétek borítják.

A faóriásokat rejtő keményfás erdőcske aljának **különleges növényei** a milliószám virágzó tavaszi tőzike (*Leucocorydium vernum*) és a csillagvirág (*Scilla vindobonensis*), de korhadásból életet adó üde erejével, templomillatú ünnepélyes csendjével más évszakokban is gyógyítóan hat mindenkire!

Európában is **különleges állatok** itt az erdei szitakötő (*Ophiogomphus cecilia*), a tompa folyamkagyló (*Unio crassus*), a vágócsík (*Cobitis taenia*), a halványfoltú küllő (*Gobio albipinnatus*), a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a tarajos göte (*Triturus cristatus*), és a vidra (*Lutra lutra*).

Kőszegi-hegység és Vas-hegy

A sopronihoz hasonló erdős határmenti táj 16 településsel 1997 óta **Írótkő Natúrpark**ként várja vendégeit, és fogja össze az itt élőket. Helyi termékeit Kőszegen közös boltban kínálják. Magyarországon ez volt az első (határon átnyúló) natúrpark, mely 1980. óta tájvédelmi körzet, 2005. óta közösségileg is védett egyben.

A **Kőszegi-tőzegmohás láp** 3,8 hektárja a város északi határában 1993. óta fokozottan védett. Az Alsó-erdő tőzegmohás lápjának a tájban egyedülálló, a régióban nagyon ritka, országosan sem gyakori zsombéksásos, keskenylevelű gyapjúsásos, fűzláp és mésztelen láprét növénytársulásai különleges értékek.

Kőszeg bájosan szép kisvárosunk, ahogyan erdős-kertes környéke, úgy belvárosa is mintha Sopron testvére volna. Szép nagy fáit érdemes meglátogatni: a Király-völgy szelídgesztenyéit, a Jurisics Gimnázium körtefáját, a vár körüli különlegességeket, és a régi Unger-kertben álló 7,2 m kerületű platánt.

A **Chernel-kertet** alapítója 1896-ban elsődlegesen a madárvédelem népszerűsítésére, bemutatására szánta. Egy része ma is madárkórház. Különlegessége a kínai vörösfenyő, és az ország legnagyobb magyalja. Ma az Őrségi Nemzeti Park kezeli, itt van az igazgatóság Vas megyei irodája.

Az **Írótkő kilátó**t a Dunántúl legmagasabb pontján, 883 méteren a kőszegieiek által emelt Árpád-kilátó helyén 1913-ban rohonciak (Rechnitz) építtették úgy, hogy bejárata osztrák oldalról nyílik, de a torony kellős közepén van a közös határkő. A Szálkő nevű csúcs a CBE (Comes Batthyány Esterházy) jeles kőről kapta mai nevét. Innen indul Hollókőre az 1097 kilométeres **Országos Kék-túra**, melyet 1953-ban jelöltek ki.

A határ közelében, óriási bükkfák templomában hét, különböző vizű forrás fakad egymás mellett, melyeket a hét magyar vezérről (Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm) **Hétforrásnak** neveztek el.

Az **Óház-tetőn**, 609 méterre a tengerszint fölött, Kőszeg felsővárában nagy teknős-szikla és új kilátó őrködik az elvarázsolt vidéken.

Az **emberi természet** értéke az a kőszegi jó szokás, hogy egy-egy tál gyümölcsöt is kitesznek a kertések a kapuba, a székecskén becsületkasszával!

A soproni Várhely idejéből való őskori földvár, és a közepén épített Szent Vid kápolna a kézműves-táborairól, gesztenyefesztiváljáról híres kis település, **Velem** nevezetességei. A két szomszédos falu is tartogat meglepetéseket: **Kőszegszerdahelyen** működő vízimalom, **Bozsokon** Mária-kegyhely, és az erdő erőt adó szikláit várják a zarándokokat.

Gencsapáti 1980 óta védett, 15,2 hektáros **kastélyparkja** Kőszeg és Szombathely között, a határtól 9 km-re, Vas megye egyik leggazdagabb gyűjte-

ményes kertje, ahol hazánk első havasszépe (*Rhododendron*) bokrait ültették a 20. század elején.

Dozmat a legszebb, itt fennmaradt regösénekről, a Muzsla-forrás dombján, a temető közepén álló Árpád-kori templomáról, benne Madonna-szobráról, és a Dozmati Kódexről híres. A **regölés** Karácsony másnapjától, Szt. István vértanú ünnepétől Vízeresztig tartó termékenységvarázsló fényünnepelés, a Dunántúlon őrzik a mai napig.

Vas-hegy: Szombathely közelében lévő, osztrák oldalon folytatódó hegy-csoport szőlőhegye külterjes gyümölcsösökkel és erdővel, a Pinka festői mély völgyére néző gyerektáborral. Határon átnyúló tanösvény tervezett helyszíne. Legtermészetesebb részei a Nagyvilágos-hegy és a Pinka-szurdok. A Nemzeti Ökológiai Hálózat országos jelentőségű magterületének minősítették ezt a kicsi, de rendkívül értékes tájegységet.

Kőzetei is sokszínűek: dolomit, klonitpala, serpentin, zöldpala, és a kizárólag itt előforduló talkpala, melyek sokhelyütt a felszínre is bukkannak.

Különleges növényei: csipkeharaszt (*Selaginella martensii*), fekete fodorka (*Asplenium adiantum-nigrum*), északi fodorka (*A. septentrionale*), karélyos vesepáfrány (*Polystichum aculeatum*), farkasölő sisakvirág (*Aconitum vulparia*), csillagöszirózsa (*Aster amellus*), bánsági sás (*Carex buekii*), fecsketárnics (*Gentiana asclepiadea*), epergyöngyike (*Muscari botryoides*), osztrák tarsóka (*Thlaspi goesingense*), a Pinka-szurdokban pedig olyan ritkaságok, melyek csupán a legnyugatibb határszélen ereszkednek le az Alpokból, pl. szőrös baraboly (*Chaerophyllum hirsutum*).

Különleges állatai: havasi cincér (*Rosalia alpina*), vöröshátú fűrgye gyík (*Lacerta agilis varietas rubra*), jégmadár (*Alcedo atthis*), vízirigó (*Cinclus cinclus*), hegyi billegető (*Motacilla cinerea*), darázsolyv (*Pernis apivorus*), átvonulóban kabasólyom (*Falco subbuteo*),

Pinka mente

A **Felsőcsatár** alatti völgyben a határon bekanyargó Pinkán vízimalom az első épület. A folyócska **Vaskeresztesnél** újra elhagyja az országot, majd a ciszterci kolostora után elnevezett **Pornóapátnál** visszatér. Igazi együttműködésre hívó folyónk, hiszen szépségét a határnak hol egyik, hol másik felén élvezik! (Ez az itt élők kitartásának is köszönhető, amivel az elcsatolás után 1923-ban visszatérhettek Magyarországhoz. **Szentpéterfa** ekkor kapta a leghűségesebb magyar község címet, mint Sopron a leghűségesebb magyar városát.) Előkészületben van az **Alsó-Pinkamenti Natúrpark** is erre a területre.

Különleges állatai: a gyors sodrású vizében élő számos ritkaság közül kiemelkedő balin (*Aspius aspius*), márna (*Barbus barbus*), halványfoltú és homoki küllő (*Gobio albipinnatus* és *G. kessleri*), vágócsík (*Cobitis taenia*),

szivárványos ökle (*Rhodeus sericeus*), selymes durbinsz (*Gymnocephalus schraetzer*), magyar és német bucó (*Zingel zingel*, *Z. steber*), és az Európai Unió vörös listáján is szereplő dunai ingola (*Eudontomys vladkovii*). Védett ezen kívül a kurta baing (*Leucaspis delineatus*), a sulytásos kűsz (*Alburnoides bipunctatus*), és a kövicsík (*Barbatula barbatula*) is. Létüket komolyan veszélyeztetni mindenféle mederrendezés.

A Pinka-völgy kiemelkedő ritkasága a nemzetközi egyezmények által is védett feketelábú szitakötő (*Gomphus flavipes*) és az erdei szitakötő (*Ophiogomphus cecilia*), a rajnai denevérszárnyú kérész (*Oligoneuriella rhenana*) és a négy púpú karmosbogár (*Macronychus quadrituberculatus*).

Nárai sárgaliliomos rétje a határon lévő Vas-hegytől 9 kilométerre 1975 óta védett. 1,4 hektárján a Carolus Clusius által a 16. században Németújvár (ma Güssing) mellett felfedezett szép növény él, mely Vas megyében az Őrségi Nemzeti Park területén kívül csak itt található.

A **Rátóti kastélypark** 1983-tól védett. Vörösmarty Mihály vejének, Széll Kálmánnak, hazánk egykori miniszterelnökének tulajdona volt, ma iskola működik benne. A **Deák-tölgyek** a falu déli szélén 3,2 hektáros, ugyancsak 1983 óta védett parkban állnak tizenhárman, az aradi vértanúk emlékére.

Nemesmedves a Németújvári (Güssing) járás egyetlen Magyarországon maradt települése, és 20 lakójával Nyugat-Magyarországon a legkisebb is.. A II. világháborúban itt hagyták el országunkat az átvonuló szovjet csapatok. A „felszabadulás” emlékére 1985-ben **történelmi emlékhelyet** alakítottak ki. Mementóként egy szovjet T34-es harckocsit állítottak talapzatra, mellette a megyék által felajánlott kopjafákat a velemi faragó tábor művészei készítették. A kis park szélén hasított alumínium harang jelképezi a békét.

A község északi végén 1997-ben kis kápolnát emeltek. A főút melletti, régi forrást 1997. november 2-án – a Hegyek Vándorai Turista Egyesület által kijelölt **Szent Imre Vándorút** avatásának emlékére – Vándor-forrásra keresztelték. A jelvényt készítő útvonal Szentgotthárd és Horvátnádálja között az egykori „Vasfüggöny” mögötti területen, a Felső-Őrség, illetve Felső-Rába-vidék természeti szépségeit és látnivalóit érinti.

Rába és Csörnöc-völgy

LIFE Nature projekt által vízügyi élőhely-rekonstrukcióval 25 hektáros új Natura 2000 területet alakítottak ki itt.

A **Rába** kiemelt jelentőségű természet-megőrzési terület, mert a folyó szabályozása ellenére az ártéren is, a töltéseken kívül is értékes természetes élőhelyek maradtak fenn, bár az elmúlt évszázad erdő- és folyógazdálkodása a természetes puhafa- és keményfajlagok területét ötödére csökkentette.

A mély, tartósan vízzel borított részeken üde sás- és lápréteket is találunk. A vízszennyezések nyomán az utóbbi években széles mozgalom indult a természetes szakaszok megőrzésére, a többi helyreállítására, felélesztésére.

Különleges állatai: a Pinkában is élőkön kívül a törpecsík (*Sabanejewia aurata*), és a többhelyütt gyakori bődöncsiga (*Theodoxus transversalis*).

A Holt-Rába mentett oldali rétjein is él a vérfülboglárka (*Maculinea teleius*) és a zanótboglárka (*Maculinea nausithous*). A közösségi jelentőségű emlős a vidra (*Lutra lutra*) és a hód (*Castor fiber*). Az ártéri erdők fészkelő madara a barna kánya (*Milvus migrans*) és a fekete gólya (*Ciconia nigra*).

Vasalja (eredeti nevén Pinkaszentkirály) szomszédja, **Kemenestaródfa** szélén, a Strem patak melletti **Miród-forrás** híres Mária-kegyhely. A Vasfüggöny elzárta, de amint lehetett, megtisztították, és kápolna is épült fölé.

Körmend Rába-töltéssel elzárt **kastélyparkja** varázsos hely: faóriások közt tünde fények, csillogva csobbanó vizek a sűrűben, puha mohapárnák, széles fagyókér-ülések, milliónyi sarjadó kis élet, és a kastély cipőgyári boltjában hamupipőke hegyes orrú topánkáival...

A soproni egyetem erdész-botanikusai nekiláttak feltérképezni, és tervet készítettek a védett park fenntartására, amiben az elterelt folyóvíz pótlása is szerepel.

A körmendi **Dobogó-erdő** a Rába menti keményfa ligeterdők maradványa, területe 22,9 hektár, 1985 óta védett. A rendkívüli szépségű kocsányos tölgyes értékét a tömegesen nyíló gyöngyvirág, tavaszi tőzike és hóvirág, valamint a gazdag aljnövényzet növeli.

A **Csörmőc menti égeres láprét** Körmend és déli szomszédja, Nádasd között 79,4 hektár, 1985-ben lett védett. A Csörmőc patak és a Hegyhát között ritka növények élnek, köztük a pajzstok (*Peltaria alliacea*) is. Élőhelye ez az egyik legveszélyeztetettebb hazai emlősünknek, a vidrának is.

Szentgotthárd volt cisztercita kolostorának parkja 5,3 ha, 1983 óta védett. Nagy kihívás a Green Belt/Zöld Öv értékeinek védelme ügyében a Szentgotthárd-dal szemközti Heiligenkreuzba (Rábakeresztúr) tervezett hatalmas osztrák szemétegető erőmű, mely óriási veszélyt jelentene erre az egyedülállóan békés tájra! **Példát kell mutatnunk** szomszédainknak szent helyeink, táji értékeink védelmében, és újragondolnunk a kicsiben se jó szokást, hogy „salakanyagainkat” határainkra toljuk ki. (Ez a Természetben azért működik, mert minden anyag hasznosítható!)

Őrség

Magyarország legnyugatibb csücske ez a sokhelyütt szinte érintetlen dombvidék, ahol a szálalóerdők között szeres településeken élnek az egykori őrok utódai.

A Vasfüggönynek is köszönhetően természeti értékekben igen gazdag: őslápok, rétek, hagyományos gyümölcsösök, kaszálók és jellegzetes építészeti emlékek (boronafalú faházak, haranglábak, ősi templomok) szerves együttese ez a nemzeti park. Gyorsvasút, autópálya és ipar nem való ide! (Még városi vándorként is szégyellnénk megtörni a csendet!)

A **Háromhatár (Őrség-Raab-Goričko) Natúrpark** az Őrség és a Vendvidék magyar-osztrák-szlovén határmenti területeit foglalja magába. Magyar oldalát, az Őrség Natúrparkot 1998-ban alapították, 22 őrségi és 6 Vendvidéki települési önkormányzat kezdeményezése alapján.

Különleges növényei például a hegyi árnika (*Arnica montana*), sárgaliliom (*Hemerocallis lilioasphodelus*), zergeboglár (*Trollius europaeus*).

Különleges állatai: közül a fenyvesekben élő siketfajd (*Tetrao urogallus*) valószínűleg kipusztult, de a Vendvidéken előfordul az alpesi göte (*Triturus alpestris*), a horgasszörű és a nagyfülű denevér (*Myotis nattereri*, *M. bechsteini*) és a fehérszélű denevér (*Pipistrellus kuhlii*), a darázsölvyv (*Pernis apivorus*), a kék galamb (*Columba oenas*), a sárga- és a tüzesfejű királyka (*Regulus regulus* és *R. ignicapillus*).

Érdekesség az agyagos talajra hulló sok csapadék elvezetésére alkalmazott **bakhátas művelés**, ami az amúgy is gyenge, savanyú termőréteget tovább rontotta. Sokhelyütt érezni, hogy a talaj vastag rétegben süpped a lépteink alatt a dagadó agyagtól. A földművelésnek nem, de a gombáknak és a faze-kasoknak kedvező ez az adottság.

Kerka mente

A Háromhatár Natúrpark szerves része, melynek célja az osztrák Raab Natúrpark, a szlovén Goričko, a magyar Őrség és Kerka-mente térségek közötti – a természeti értékeken alapuló – területfejlesztési együttműködés.

Beletartozik az Őrség déli része, Göcsej nyugati része, Hetés magyarországi falvai, és egy kis rész a Mura balparti síkjából is. Meszes homokon kialakult száraz gyeptársulásoknak, árterek és medencék nedves rétteinek, legelőinek, magasság-réteknek élő egysége.

Különleges növényei: kékperjés lápréteinek ritkasága a kenyérbél cickafark (*Achillea ptarmica*), a mocsárréteken kockás kotuliliom (*Fritillaria meleagris*), kígyógyökerű keserűfű (*Polygonum bistorta*) él, Zalalövő határában még megtalálható a zergeboglár (*Trollius europeus*), ez a sárga virágú szubalpin, jégkorszaki reliktum növény.

Különleges állatai: A kiszáradó láprétek rejtőzködő védett hullője a keresztes vipera (*Vipera berus*). Az emberekhez jól alkalmazkodott fehér gólya (*Ciconia ciconia*), szinte minden faluban költ errefelé.

A Szlovéniában eredő, eredetileg 60 km hosszon kanyargó **Kerka** folyót 1798 óta többször szabályozták, mély medre a rétek talajvizét leszívja, így azok kiszáradnak, az egykori mellékágak lefűződtek, feltöltődtek, majd magassásosokká, bokorfüzesekké, égeresekké alakultak, ahol még látszanak a régi medernyomok is.

A patak völgye az őrségi, a zalai és a göcseji flórajárást köti össze, így növényzete változatos, területének 38%-a erdő. A vízárástól függően bokorfüzesek, puhafaligetek, égeres láperdők, keményfaligetek és tölgy-kőris-szil ligeterdők váltják itt egymást.

A **tornyiszentmiklósi „Muraerdő”** az ország egyetlen ártéri termőhelyű bükköse.

A **Csödei-erdő** értékes botanikai csemegéje a tízezerszám virágzó kakasmandikó (*Erythronium dens-canis*).

A tipikusan ártéri, egykori holtágakkal szabdalta **Lenti parkerdő** alját tavasszal csaknem elborítja a tavaszi tőzike (*Leucjum vernum*) és a kockás kotuliliom (*Fritillaria meleagris*).

Az erdőkben sok más védett növényfaj közt előfordul az erdei ciklámen (*Cyclamen purpurascens*), a májvirág (*Hepatica nobilis*), a zalai bükköny (*Vicia oroboides*), a szártalan kankalin (*Primula communis*) is.

Különleges állatai a kilencvenes évektől ismét megjelent holló (*Corvus corax*), az öreg bükkösökben lakó fokozottan védett nagyfülű denevér (*Myotis bechsteini*) és pisze denevér (*Barbastella barbastellus*).

A **Kebele-patak** és az országhatár közti **Hetés** eredetileg hét faluból állt, Göntérháza (Genterovci) ma Szlovéniához tartozik. A berekfás ligetekkel (égeresekkel) és árkokkal tagolt sík táj lakóit a lecsapolás előtt a Kebele menti mocsarak keletről elzárták, ezért a legtovább ők jártak bocskorban.

A Kebele patak a Szentgyörgyvölgyi patakkal egyesülve Rédics-Mostje között tér vissza Szlovéniába, és Lendva városánál torkollik a Lendvába.

A Belsőárd és Resznek közötti 272 hektáros területen magyar-szlovén együttműködéssel megépült víztározó a határ túloldalán eredő vízfolyásokat duzzasztja vissza tóvá.

Lendvadedes évszázados bükk- és tölgyerdőkkel övezett apró falu, központjában **harangláb** áll. Szomszédja, **Gosztola** 16 lakosával Zala megye legkisebb lélekszámú települése volt. A több évtizedes határmenti elzártság után üdülőfaluvá nőtte ki magát. Középkori templomán és szőlőhegyein kívüli nevezetessége a hazánk egyik legritkább denevérének, a csonkafülű denevérnak (*Myotis emarginatus*) itt élő kolóniája.

A hagyományos magyar ártéri gazdálkodás

A Kárpát-medencét övező hegyekben jóval több a csapadék, mint a belső dombokon és alföldeken, amit kiegyenlít a hegyekből lefolyó „felesleg”. Folyóvizeink osztják ezt el egyre szélesebben kanyarogva, éltetve a tájat.

A természetes folyóvizek folytonosan változó ártere széles sávban kíséri a kacsaringós főmedret. A víz ereje bontja a kanyarok külső oldalát, a belsően pedig lerakja a hordalékot. A túlnőtt íveket átvágja, így lefűződött holtágak, tavak alakulnak ki. Kisebb vízállásnál a lassan folyó víz övzátonyokat, szigeteket hoz létre, s a kiemelkedéseken megtelepszik a növényzet.

Európában egyedülálló példája ennek a természetes folyóvízi élettérnek a Mura és a Dráva összefüggő élő rendszere, mely hosszú szakaszon országhatárunk Zöld Öve is egyben.

Természetes a kapcsolat a Dunával is, ahol a két évszázados szabályozó beavatkozások miatt erősen beszűkült a korábban életteli, lüktetően változatos ártér. A töltések közé szorított folyómeder kimélyült, ezért már közvetlenül a folyó melletti erdők, rétek, gyümölcsények is száradni kezdtek a talajvízszint süllyedése, és az éltető áradások elmaradása miatt. (Ugyanakkor a töltések közt magasra emelt víztömeg állandó veszélyt jelent az időközben folyó mellé települt emberekre!)

A hóolvadás és a nyári-őszi esőzések áradást okozó vize hasznosítatlanul lefolyyna a tengerbe, ha nem igyekeznénk fékezni, minél hosszabb ideig megtartani ezt az ajándékot.

Az itt élők a 18. század végéig az éves ritmusban rendszeresen visszatérő árvizeket a folyásiránnyal szemben (tehát fölfelé!) fokok segítségével osztatták el a lehető legnagyobb területre, megelőzve az árvízi károkat, sőt óriási előnyhöz juttatva a tájat, és a benne élőket.

Egyedülálló ártéri gazdálkodásunknak köszönhetően lehetett hazánk Európa gyümölcsöző kertje!

Ezt a dús élőhelyet kezdték el megmenteni, visszaállítani a Bodrog-Karcsa-Tisza térség példája nyomán egyre több helyen, így a Dunán is, sokszor nemzetközivé bővült összefogással és támogatással. A józan ész diktálja ezt a vizek közelében élőknek, de az Európai Unió Víz-Keretirányelve is ilyen gondolkodást, vízgazdálkodást ír elő!

Mura-Dráva mente

Az osztrák-szlovén-magyar Mura folyó vize Őrtilostól a Drávával együtt folyik. Megérdemelné ez a világra szóló csoda a nemzetközi védelmet teljes, csaknem 1000 km-es hosszában! (Osztrák és horvát oldalról már nemzetközi bioszféra-rezervátumot terveznek erre!) A Mura menti Tájjvédelmi Körzet egyik legújabb védett területünk. A Dráva magyar szakasza a Duna-Dráva Nemzeti Park védelme alatt áll. A változatos, európai ritkaságnak számító élőhely a Green Belt/Zöld Öv büszkesége!

Érdekességek: *Rudolf Steiner*, a híres szellemtudós 1861-ben a közeli Murakirályon, a Mura és a Dráva közti „szigeten” született.

Az Ausztriából a Mura mentén haladó „*Három folyó Kerékpártúra*” útvonala Tornyiszentmiklóstól Mohácsig 235 km hosszban a Murát és a Drávát követve halad a folyók közelében egészen a Dunáig.

Zákány-örtilosí dombok: A Magyarországon egyedülálló illír gyertyános-tölgyesek és illír bükkösök termőhelyei. Örtilosnál, a Szent Mihály hegy aljában, a Mura és Dráva találkozásával egyesül a két vadvíz ösereje.

Itt lép át a vízi határon a réges-régi zarándokútvonala, a Dobogókőre tartó **Szív-útja**.

A hazánkban csak itt élő hármalevelű szellőrózsa (*Anemone trifolia*), hármalevelű fogasír (*Dentaria trifolia*) és pofók árvacsalán (*Lamium orvala*) is a hely magasrendűségét jelzi.

Természetes folyóvizeink életközösségei

Jellemző a Mura, majd a Dráva folyása melletti példa, ahol zátonyokon él a parti fűz (*Salix elaeagnos*) és a hazánkban csak itt előforduló csermelyciprus (*Myricaria germanica*). A vízközei puhafaligetek uralkodó fája a fehér fűz (*Salix alba*) és a másutt ritka fekete nyár (*Populus nigra*). A rendszeresen elöntött ligeterdők buja aljnövényzetében a kígyónyelv-páfrány (*Ophioglossum vulgatum*), téli zsurló (*Equisetum hyemale*) és magasszárú kocsord (*Peucedanum verticillare*) is előfordul. A magasabban található keményfa-ligetek felső lombkoronaszintje kocsányos tölgyből (*Quercus robur*), magyar kőrisből (*Fraxinus angustifolia* ssp. *pannonica*) és vénic szilből (*Ulmus laevis*) áll, ahol például a nyugati csillagvirág (*Scilla drunensis*) virít. A ligeterdők irtása után kialakult kaszált vagy legeltetett mocsárrétek változatos növényzetében néhol tömeges az erdőből fennmaradt nyári tőzike (*Leucojum aestivum*) és a kockásliliom (*Fritillaria meleagris*). A lefűződött, vagy ember által kialakított holtágak lebegő – békalencse (*Lemna* spp.) –, és gyökerező hínárnak – sulyom (*Trapa natans*), vizitők (*Nuphar lutea*) és tündérfátyol (*Nymphaoides peltata*) – adnak élőhelyet. Még itt a rucaöröm (*Salvinia natans*) is. A sárga löszfalakon található a díszes vesepáfrány (*Polystichum setiferum*). A mocsaras ártereken nő a fehér tündérrózsa (*Nymphaea alba*). A nádas és lápos területek ritka növénye a nádi boglárka (*Ramunculus lingua*). A zsombékosok adnak otthont a gyapjasmagvú sásnak (*Carex lasiocarpa*) és a tőzegpáfrálynak (*Thelypteris palustris*).

A változatos élőhelyeken a felmérések során közel 4.500 **állatfaj** került elő. A védett állatfajok száma eléri a 300-at és mintegy 40 állatfaj hazánkban először itt került elő.

A holtágakban és mocsarakban tócsa szitakötő (*Leucorrhinia caudalis*), piros szitakötő (*Leucorrhinia pectoralis*), a frissebb vizekben a vízminőségre érzékeny kérész-, és tegzeslárva fejlődnek. A hazai halfajok több mint 2/3-a megtalálható itt, pl. a selymes durbincs (*Gymnocephalus schraetzer*), a felpillantó küllő (*Gobio uranoscopus*), a leánykoncér (*Rutilus pigus*), és a fokozottan védett legnagyobb pisztrángfélé, a dunai galóca (*Hucho hucho*). A vízimadarak vonulásában, telelésében fontosak a tavaknál, pocsolyáknál nehezebben befagyó folyóvizek. A Dráva felső szakaszának kavicszátonya-in fészkel a kis lile (*Charadrius dubius*). A küszvágó csér (*Sterna hirundo*) mellett a nálunk másutt nem fészkelő kis csér (*Sterna albifrons*) is otthonra lel itt. A folyót kísérő magaspartban parti fecske (*Riparia riparia*), jégmadár (*Alcedo atthis*) és gyurgyalag (*Merops apiaster*) költ. A holtágak menti idős fák odvaiban denevérek laknak, például a ritka tavi denevér (*Myotis dasycneme*). A jelentősebb holtágaknál vidra (*Lutra lutra*) is él. A puhafaligetek a farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*) és a színjászó lepkék (*Apatura ilia*, *A. metis*) élőhelyei. A fűz-nyár erdők odvas fáiban rengeteg más madár közt a szürke küllő (*Picus canus*), bokorfűzeken a halvány geze (*Hippolais pallida*) fészkel. Keményfaligetekben él a kis apollólepke (*Parnassius mnemosyne*) és a díszes tarkalepke (*Euphydryas maturna*). Őreg ligeterdők féltett ritkasága a fekete gólya (*Ciconia nigra*), a réti sas (*Haliaeetus albicilla*), a barna kánya (*Milvus migrans*) és a vadmacska (*Felis sylvestris*). Mocsárréteken és üde kaszálókon vérfű boglárka (*Maculinea teleius*) és havasi tűzlepke (*Palaeochrysophamus hippothoe*) mellett nagy érték a haris (*Crex crex*). A rétek fehér gólyáknak (*Ciconia ciconia*) is táplálkozóhelyei. A Dráva felső szakasza mentén található, tiszta vizű kavicsbánya-tavakban él a kétpolipos medúza (*Craspedacusta sowerbii*). Az égeres láperdőkben örvös légykapó (*Ficedula albicollis*) is fészkel. A láptavak mocsári teknőst (*Emys orbicularis*) rejtenek.

Határközeli védett természeti értékek a Dráva mentén

Baláta-tó: a Csurgó melletti Senta határában 1942 óta védett 105,5 ha, **erdőrezervátummal** bővítve 448 ha. A mérsékelt égővi őstermészet megmaradt kis szigete, a belső-somogyi tájra jellemző lápos terület váltakozása a kopár homokbuckákkal, amely sok ősidőkből fennmaradt (reliktum) állat- és növényfaj utolsó menedékhelye. Az erdőrezervátummá nyilvánítás célja a láp védelme mellett a területre jellemző erdőtársulások megőrzése, és a nagy területű tarvágásos erdőhasználat helyett új, kíméletes módszerek kidolgozása, bemutatása.

Ritka növényei az aldrovanda (*Aldrovanda vesiculosa*) nevű rovarfogó hínár, amely valamikor elterjedt volt a Dráva holtágaiban is, a szíveslevelű hídör (*Caldesia parnassifolia*), és a tözegeper (*Potentilla palustris*).

Ritka állata a keresztes vipera (*Vipera berus*).

Babócsa keleti szélén a 13 hektáros **Basa-kert** nagy nárciszos rétjéről (évente Nárcisz-napot rendeznek tiszteletére), Babparádájáról, Török-kútjáról híres.

Darányi (Barcsi) Borókás: A határ közelében egykor folyómenti keményfás ligeterdők voltak, az irtásukkal kialakított legelőkön foltokban boróka (*Juniperus communis*), kocsányos tölgy (*Quercus robur*), nyír (*Betula pendula*), enyves éger (*Alnus glutinosa*) és galagonya (*Crataegus*) jelent meg. A fás legelő melletti savanyú és meszes nyílt homokpusztai gyepek jellegzetes pannon élőhelyet képviselnek, melyeket fontos megőriznünk.

A terület mélyebb részét 1999-ben a sok csapadék hatására megemelkedett talajvíz árasztotta el, ami a homoki gyp nagy részét és a borókát is kipusztította. Két évvel később ugyanitt a még megmaradt fásszárú növényzet (pl. enyves éger) is megsemmisült a pusztító tűz következményeként.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület LIFE programjával a borókás egy részén támogatja a nemzeti park helyreállítási kísérleteit, és az újragyepesedő legelők rackajuhokkal való fenntartását.

Különleges növényei: Csomóképző füvei a pannon bennszülött élő magyar csenkesz (*Festuca vaginata*) és az egyéves ezüstperje (*Corynephorus canescens*), ritkaságai a nyugati rejtőke (*Teesdalia nudicaulis*), homoki kocsord (*Peucedanum arenarium*). A homokbuckák mélyedéseiben megbúvó láperdők és láptavak különleges növényfajokat rejtenek: a hazánkban csak itt előforduló királyharasztot (*Osmunda regalis*), az igen ritka tarajos pajzsikát (*Dryopteris cristata*), füzlevelű gyöngyvesszőt (*Spiraea salicifolia*) és tőzegmohát (*Sphagnum spp.*). Jellemző a kora tavasszal, vagy eső után „kivirágzó” gazdag moha és zuzmóflóra is.

Különleges állatai a sisakos sáska (*Acrida hungarica*) és az erdei pacsirta (*Lullula arborea*). A borókás legelők és nyíresek jellegzetes éjszakai madara a lappantyú (*Caprimulgus europaeus*).

Bükkhát erdőrezervátum: az Ormánság Dráva-menti síkságán, az országhatártól kb. 8 km-re, Páprád, Vajszló, Baranyahídvég, Sámod község határában lévő 452,2 hektáros síkvidéki gyertyános-tölgyesek és tölgy-kőriszil ligeterdők, melyekben fekete gólya és vörös kánya is fészkel, 2007 óta védett.

Az **Ormánság** 45 aprófalva a Dráva széles árteréből kiemelkedő „ormányokon” sok hagyományos értéket őriz, melyek ma is lehetőséget adnának az ártéri gazdálkodásra. Ennek újraélesztését az **Ormánság Alapítvány** ösztönzi és támogatja, az alkalmazkodó gyümölcsészetet Drávafokon gyakorlatban is bemutatják.

Az itt élők jellegzetes szokásai, nyelve, népviselete önálló egységgé, egyetlen nagy kertté fogja össze ezt a kis tájat.

Az áradásokhoz való alkalmazkodás jó példája a talpasház, ami elhúzható, vagy úsztatható, ha jön a víz. Szép, kazettás mennyezetű református templomok (Drávaivány, Kórós, Adorjás és Kovácsbida) is fennmaradtak itt.

Villányi-hegység

A héttarajú, mészkő sziget-hegység legmagasabb csúcsa az oldalában egyre mélyülő bánya miatt csonka, másik oldalán „ördögszántotta” **Szársomlyó** hegy 1989 óta szigorúan védett. Egyedülálló értéke megérdemelné, hogy meghagyják!

Déli oldalának gyógyvizei (Harkány), borai és a siklói vár is nevezetese, és hazánkban itt jön el legkorábban a tavasz.

Növényritkaságai a rozsdás gyűszűvirág (*Digitalis ferruginea*), a magyar kikerics (*Colchicum hungaricum*),

Különleges állata a haragos sikló (*Coluber caspius*). Legnagyobb hazai kígyófélénk két hazai populációjának egyike az itteni.

Löss (sárgaföld): szél által szállított porból ülepedett le a jégkorszakban a jégtakaró déli szegélyén. Likacsos, törmelékes, könnyen morzsolható kőzet. Nedvesen nem gyúrható úgy, mint az agyag, vízben gyorsan szétesik. Főleg kvarcból lévő, 0,01-0,05 mm átmérőjű szemcséit vékony mészhártya vonja be, és köti össze. Jellegzetessége a lösznek, hogy függőleges falakban áll meg. Gyakran található benne fehér mészcsonló, érdekes alakú „löszbaba”, szárazföldi csiga, és jégkorszaki állatok (mamut, gyapjas orrszarvú, rénszarvas, sarki róka, sarki nyúl) csontmaradványai.

Az egész Földön elterjedt, hegységek előterében, folyóteraszokon is, ahol igen termékeny talaj képződik rajta.

Nyárád-harkányi-sík

Lösszel fedett, hullámos, árvizektől védett terület a Villányi-hegység és a Duna között.

Kásád az ország legdélibb települése, a sokárok kivételes népi kultúrájának őrzője. **Majs** szerb orthodox temploma országosan egyedülálló falra festett ikonostázával. **Kölked** meglepetése a fehérgölya-múzeum.

Mohácsi Történelmi Emlékhely

1975-ben nyilvánították védetté a 7,5 hektáros emlékparkot és bemutatóhelyet Mohácstól délre, a Sátorhely felé vezető út mellett, ahol a magyar sereg 1526. augusztus 29-én sorsdöntő csatát vívott Szulejmán szultán török hadával. A tragikus ütközetet hamarosan másfél évszázados török megszállás követte az ország középső részén. 15 ezer katona nyugszik a művészi alkotásokkal díszített sírkertben.

Mohács a szeretet városa, karöltve Sopronnal, a hűség városával, és Váccal, az öröm városával az engesztelés hírnökei.

Az iparosok közül mézeskalácsos, busómaszk-faragók, kötélgyártók, tímár-bocskorkészítő és fazekasok műhelye áll nyitva az érdeklődők előtt!

A telet üző pokoli Poklada, a sokacok által újra és újra élesztett **Busójárás** a búbánat kezdetét, a nagybójt végi Kikelet közeledtét jelzi.

A nyár végén, augusztusban babfőző ünnepet tartanak.

A mohácsi csata emlékére nemzeti összefogással épült **Fogadalmi templom** 1989 óta műemlék. Alapjaiba háromezer magyar község, ötvenkét város és huszonöt megyeháza udvarából hozott emlékföld-csomagokat helyeztek el. Az ország első betonháj-kupolás építménye bizánci stílusban készült 1929-től, Árkay Aladár és Bertalan tervei szerint. Oldalfalait Árkayné Sztéhlo Lili üvegablakai díszítik. Az ő terveit valósította meg Kolbe Mihály mohácsi festőművész a falak mozaikképeiben. A kupola ablakai 1984-ben Michael Gaussling német üvegművészt dicsérik. A templomban őrzik a régi hagyománynak megfelelően a Mohácsi Boldogasszony 16. századi szobrát.

Dunai ártér – Mohács környéke

Széles árterek természetes élővilága

A **növénytársulások** a talajvíz szintjének megfelelően alakulnak.

Közvetlen a folyó partján bokorfüzesekkel kezdődik az erdősödés, amit a fa termető fehér fűz (*Salix alba*) uralkodása követ. Idővel ez is ligetesedik, napsütötte tisztások jelennek meg benne, ahol dús aljnövényzetben megjelennek a nyárak. A fűznél magasabb térszínen a változatos megjelenésű fekete nyár (*Populus nigra*) alkot ligeteket, melynek tövén az alvórügyek összenövéséből alakul ki a csomorosság. A kihalással fenyegetett fekete nyár idős példányaiából a Dunánál génarchivum létesült. Még magasabb helyeken a fekete nyarat a fehér nyár (*Populus alba*) váltja fel. Ezeken a területeken fordul elő elszórtan a védett borostás sás (*Carex strigosa*).

Az ártér legmagasabb részein tölgy-kőris-szil ligeterdők alakulnak ki, kocsányos tölgy (*Quercus robur*), vénic szil (*Ulmus laevis*) és magyar kőris (*Fraxinus angustifoli ssp. pannonica*) fák alatt igen dús cserje és lágyszárú szinttel, melynek védett növénye a jerikói lonc (*Lonicera caprifolium*) és a kockásliliom (*Fritillaria meleagris*).

A védett vízinövények közül a békaliliom (*Hottonia palustris*) csak a tiszta vizeket szereti, különlegesség még a vizilófark (*Hippuris vulgaris*), és a ro-varevő közönséges rence (*Utricularia vulgaris*).

Az ártéri mocsárrét gyakran kerül hosszabb ideig elárasztás alá. Uralkodó faja a réti ecsetpázsit (*Alopecuretum pratensis*). Védett növényei a nyári tőzike (*Leucojum aestivum*), a réti iszalag (*Clematis integrifolia*), a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), és a mocsári aggófű (*Senecio paludosus*).

A magasabb és szárazabb színteken a réti csenkesz (*Festuca pratensis*), a réti boglárka (*Ranunculus acris*), a mezei cickafark (*Achillea millefolium*) és az őszi kikerics (*Colchicum autumnale*) jellemző.

A védett fekete galagonya (*Crataegus nigra*) termése ötmagvú, szénfekete; csak a Duna Budapest alatti szakaszának fokpartjain maradt meg.

Kizárólag az öreg tölgyesekben bukkantak a kislevelű nőszőfűre (*Epipactis microphylla*), a zöldes sarkvirágra (*Platanthera chlorantha*) és a kétlevelű sarkvirágra (*Platanthera bifolia*), míg gyakoribbak a madársisak fajok (*Cephalanthera*).

Állatvilág: A Magyarországon előforduló 75 halfaj közül 51-et találtak meg, közülük a hínáros tavak ritkaságai, a compó (*Tinca tinca*), az őszi réti csík (*Misgurnus fossilis*), és a széles kárász (*Carassius carassius*), melyeknek itt van a génbankja.

A fűzesekben él a magyar színjátszó lepke (*Apatura metis*).

A Duna-völgy nyugati magas, meredek löszfalai a gyurgyalag és parti fecske tömeges fészkelőhelyei.

A mellékágak mentén avas nádban él a vörös gém (*Ardea purpurea*), és a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), de a bölömbika (*Botaurus stellaris*) is előfordul. A kiskócsag (*Egretta garzetta*) és a nagykócsag (*Egretta alba*) állománya is jelentős.

A tavak elmocsarasodásával a nád helyét a gyékény foglalja el. Elsősorban a keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*) a gyakori. Ilyen helyeken költ a kis vizicsibe (*Porzana parva*), a vízityúk (*Galimula chloropus*).

A nád és a gyékény határán él a fokozottan védett cigány réce (*Aythya nyroca*), és a Magyarországon nagyon ritka, de itt néhány párban költő üstökös réce (*Netta rufina*).

A réti sas (*Haliaeetus albicilla*) mellett néhány párban költ a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) is. A barna kányát (*Milvus migrans*) a kihalás fenyegette, de itt biztatóan szaporodik.

Az „öreg” (100 évnél idősebb) tölgyesek fajgazdagsága a legnagyobb. Negyven olyan pókfaj került elő, amely kizárólag itt él, valamint további két faj, melyet Magyarországon mindeztidáig csak itt találtak meg: (*Porrhomma montanum*, *Phintella castiesiana*). Az erdőben elkorhadó tölgy tuskókban fejlődik a szarvasbogár (*Lucanus cervus*) és az orrszarvúbogár (*Oryctes nasicornis*).

A fekete gólya (*Ciconia nigra*) Bédán csak a 90 év fölötti tölgyek oldalágain fészkel, a rövidkarmú fakusz (*Certhia brachydactyla*) pedig a tölgykéreg repedéseiben. A fekete harkály (*Dryocopus maritus*) főleg táplálkozni jár ide. A macskabagoly (*Strix aluco*) az öreg fák odvaiban tanyázik. Közönségesnek mondható a törpedenevér (*Pipistrellus pipistrellus*), de az országosan nagyon megritkult, és fokozottan védett tavi denevér (*Myotis dasycneme*) is jelentős szülőkolóniákat alkot.

Ennek a természetes változatosságnak alig 2%-a marad meg a sokhelyűt szokásos, nyár-klónokból telepített ültetvényekben.

A tájegység öreg tölgyesei gazdag és speciális élőviláguk révén kiemelt természetvédelmi jelentőségűek, fokozott természetvédelmi oltalom alatt állnak. Fenntartásuk, megőrzésük a Nemzeti Park egyik kiemelt feladata.

A Béda-Karapancsa Tájegység Mohács város térségében lévő nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek (Ramsari-területek) összessége, 1989-től védett, 1996-tól a Duna-Dráva Nemzeti Park része a Riha-tóval együtt.

A 10500 hektár közel negyede vízfelület (a Duna és mellékágai, holtágai, tavak, mocsarak, árkok, kisvizek és időszakos vízterületek: gödrök, kobolyák, kubikok), ami lassan feltöltődve ártéri erdőknek adja át helyét.

Riha-tó élőhelyrehabilitáció: A Mohácsi-szigeten található egykori Duna-ágból képződött morotvató, a folyótól teljesen elszigetelődött vízellátással. Úszó fészekszigetekkel, bővebb vízutánpótlással segítik helyreállítását.

Kapszeg-tó: a Dunáról lefűződött 156,4 hektáros morotvató-maradvány, ma nádas és fűzláp borítja. 2006 óta védett. Fokozottan védett halak, és sok kételtű is él itt. A tó legnagyobb értéke gazdag madárvilága, Tolna megye legnépesebb, fajgazdag gémtelepével.

Különleges növénye a kúszó lápi csalán (*Urtica kioviensis*).

Különleges állata a fokozottan védett üstökösgém (*Ardeola ralloides*), a kanalasgém (*Platalea leucorodia*), és a költési, vonulási ideje alatt rendszeresen itt táplálkozó kis békászósa (*Aquila pomarina*).

Dávodt Földvári tó: Hercegszántótól északra 8 km-re, a Mohácsi szigeten található természetes úton lefűződött morotvató, nevét a Földvár-domb tőle keletre még ma is látható ősi földváráról kapta. A 74,3 hektáros, 2000-től védett terület több mint száz védett madárfaj fészkelő- vagy táplálkozó helye (pl. cigányréce, holló, barna kánya, vagy a gyakran erre portyázó kerecsensólyom). A nádas öblökben gémek, búbos vöcsök, vízityúk, nádi énekes madarak, az ingoványos részekben guvat, távolabb bíbic és piroslábú cankó élnek.

Duna-Tisza köze – Bácska, Homokhátság

Hagyományos magyar alföldi táj buckákkal és tanyákkal – az ősi, természettel együtt élő életforma őrzője. Az erőltetett folyószabályozásokig erdős, gyümölcsöző vízjárta táj ma két nagy folyónk között nagyrészt szinte homoksivatag. A **Homokhátságon** minisztériumok által támogatott célprogram segíti a kiszáritott, lerontott talajú térség gazdaságát, főleg a helyi, tanyasi mezőgazdálkodást – közvetlen értékesítéssel –, és a falusi turizmust. Sürgetően fontos lenne a táj helyreállítása, újraélesztése is két nagy folyónk, a Duna és a Tisza között.

A **Duna-Tisza köze** határmenti sávjában jó esély van arra, hogy a miénkkel teljesen azonos jellegű értékes tájrészletek a **Vajdaságban** is hasonló szintű védelmet élvezzenek. A semlyékek és homokpuszták védelme érdekében, egy **határon átnyúló közös tájvédelmi körzet** megvalósítására 1995-ben szándéknyilatkozatot írt alá az akkori Jugoszlávia és Magyarország környezetvédelmi minisztere.

Hercegszántó nem csak a Vodica-Máriakertben 2008-ban – a kegyhely és a Fatimai Napcsoda évfordulóján – felszentelt, világon legnagyobb Szűz Mária szobráról híres. A főterén álló szarvasbika-szobor a soproni egyetem sebzett szarvas-szobrának életerős párja. Óskori föld- és kőhalmokat is találtak itt. Északon az Érhát, keleten a Bálvány nevű domb, déli részén pedig erdő határolja a települést.

Katymár az 1760-as években katolikus bunyevácokat telepítettek a faluba. 1884-ben Mándity Mihály tanító beindította a Neven című bunyevác lapot (*ez a keresztnéve horvát kollégáinknak is!*), és még ez évben, Mária mennybemenetele ünnepére közadományból épült a feketés vizű Crna-barát tápláló vízárnál a katymári Szentkút közelébe a **Vodica-kápolna**. Itt még láthatók a bunyevácok építette, baromfitartó **kerekolák** is.

Szikes tavak és vízfolyások: A homokbuckák és a löszhát találkozásánál Bácsalmás felől folydogáló Telecskai **Kígyós-ér** (ma főcsatorna) neve alig háromszáz éve még Almáska bara volt. (A bara a fokhoz hasonló kis, időszakos vizet jelent, ma inkább mocsaras mélyedések neve.) A madarasiak a Kígyóst Sáncnak nevezik, melynek partján mintegy 18 000 éves őskőkori tűzrakóhelyeket, szerszámokat és tajgai növényzet-maradványokat találtak. Katymár alatt egyesül a Kígyós-ér két ága

A betelepült kunok szállásterülete volt Katymár, Madaras és Bácsalmás határa. Utóbbin haladt keresztül Bajától Erdély felé a **Káliz út**, amely egyrészt a mohamedán káliz kereskedők útvonala, másrészt sószállító út volt.

Az itt élők a jó minőségű földeken virágzó mezőgazdaságot hoztak létre.

Az első világháborút lezáró szerződések szerint kitűzött országhatár nem esik egybe a Kígyós nyomvonalával, mert figyelembe vették a községek határait is.

A térség vízrendezése 1802-ben a Dunát és a Tiszát összekötő Ferencsatorna építésével indult, amelybe a fő vízfolyás, a Kígyós-ér vizét is vezették. Az 1912-ben megalakult Kígyóséri Leccapoló Társulat 1923-1928 között szabályozta a trianoni országhatártól Bácsalmásig terjedő szakaszt: a Kígyós-ért kotorták, a mocsaras területekről a „vadvizeket” csatornázással elvezették. A Kígyós árterében ekkor még bőven voltak vízállásos részek, **barák**. Kevés erre felé az erdő, mert a jótermő lösztalajok szántóföldi műveléssel rövidtávon nagyobb hasznot adnak, mint az erdőgazdálkodás.

Katymártól DNY-ra, a Kígyós északi oldalán egykor természetes módon keletkezett a **Bila-bara** (Fehér-tó) és a **Crna-bara** (Fekete-tó). Előbbi medrének vizét szikes talaja fehéressé tette, utóbbit barnás iszapja feketére színezte. A második világháború után az országhatár közelsége, megközelíthetlensége miatt a barákat elhanyagolták.

Bácsalmástól délre, Madarastól keletre a **Mosztonga-tórendszer** számos tava, barája is eltűnően van. A Bácsalmás-Bajmok határállomás felé vezető úton, a kunbajai leágazásnál fekvő Mosztonga-tó állandónak tűnik, halastóként hasznosítják, de az út túlsó oldalán lévő Fekete-bara, a Nagy- és a Kis-Mosztonga néhány évtized alatt teljesen kiszáradt, csak hosszú esőzések után jelenik meg medrükben víz.

Bácsalmástól az országhatár felé mintegy 3 kilométerre fekszik a Duna-Tisza közti szikes tavak egyik legdélebbike, a **Sós-tó** (Slana-bara), A tóparton bepárlódott **sziksót** (Na_2CO_3) egykor mosásra és szappanfőzésre, iszapját gyógyításra használták. Mintegy húsz éve a tó kiszáradt, de medrének 1995-ben kotrással mélyített része ma már állandóan vízzel telt.

A tőle DNY-ra lévő **Kis-Sós-tó** medre időszakos vízborítású. A közelben, a bácsalmási és a mátételki Kígyós-ágak összefolyásánál a közelmúltban víztározó horgásztavat alakítottak ki.

Védett növény a csatorna partján élő pusztai sárma (*Ornithogalum kochii*) **Állatai** közül említendő a duzzasztással kialakított tavakat kedvelő vidra (*Lutra lutra*). A térség vizeit övező nádas, mocsaras környezet a barna rétiheja (*Circus aeruginosus*) tipikus élőhelye, a barák segíthetik megmaradásukat. A tavak között a Kígyós-ágak alkotnak ökológiai folyosót.

Telecskai dombok: Európa egyik legvastagabb löszképződménye Madaras és Katymár térségében a jégkorszak végén, mintegy 30-13000 évvel ezelőtt alakult ki. A téglavetőkben a löszbabákon kívül ősi állati maradványok is találhatóak, és gyurgyalagok (*Merops apiaster*) fészkelnek.

Madaras természeti értékei a szigorú határzárnak köszönhetően a községit legelő és a Flóra-pusztta területén az utóbbi évtizedekben kialakult löszpusztagyeppek, Madaras neve a tőle délre mára teljesen kiszáradt Jezer-tó madárvilágát idézi.

Bácsalmási gyapjas gyűszűvirág termőhelye: Ebben a kultúrsivatagban felüdülést jelent ez a 3,9 hektáros, 1992 óta védett terület, és közvetlen környezete. A Sós-tó mögötti telepített fiatal tölgyes szegélye és tisztásai rejtik a gyapjas gyűszűvirág (*Digitalis lanata*) Európában legnagyobb, rég eltűnt erdei tisztásokról megmaradt állományát. Elterjedésének északnyugati határát itt éri el ez a nagyra növő kelet-balkáni növény, melyet szívgyógyító hatása miatt 1940 óta termesztnek is.

A **Bácsalmás** központjában fekvő **Kossuth park** közel 300 éves maradvány kocsányos tölgyesével helyi védettség alatt áll.

A határmentiség következménye volt, hogy 1949-ben először a külterület egy részét csatolták Kunbajához, 1952-ben pedig a tanyás, sűrűn lakott külterületi történelmi borvidékből hozták létre **Bácsszőlős** önálló községet.

Tompa 1922-ben, az I. világháború utáni új határ meghúzásakor Szabadka város Tompapusztájából – mint Felső-Csikéria is – hirtelen önálló nagyközség lett, a hozzá csatolt Kelebiával. Az új országhatár elvágta a pusztát addigi anyavárosától, de a **tanyasor**, a keskeny földbirtokokon épült tanyák egymás melletti sora a 18. század végétől több kilométernyi hosszúságban kanyarogva megmaradt.

A tervezett **Köröséri Tájvédelmi Körzet** az ország déli szögletén, Kelebia, Öttömös, Ásotthalom, és Mórahalom környékének egykor üde rétek, szikesedésre hajlamos buckaközök által tagolt homok- és löszvidékét, illetve annak értékes maradványfoltjait foglalja magába.

Ezek egy része helyi-, vagy országos védelem alatt áll, de megmaradásuk érdekében ezt a 13 területfoltot időszerű egy 2.800 hektáros tájvédelmi körzetben egyesíteni. Az egykor éltető Körös-ér ma csatornaként éppen elvezeti e terület vizeit, így újraélesztése indokolt. *(A terület értékeit Dr. Iványosi Szabó András írta le részletesen.)*

A kialakítandó tájvédelmi körzet északi sávjának **homoki élőhelyei**:

Bácsborista homoki legelőfolt telepített erdők közé zárva, ahol tizezernél is több fokozottan védett homoki kikerics (*Colchicum arenarium*) és védett tarka sárfány (*Crocus reticulatus*) él.

Az **öttömösi Baromjárás** ősi homoki legelőmaradvány. A buckás területen mélyebb fekvésű nádasok, szikesedő pusztai foltok és homokpuszta-gyepek is találhatók. Helyi védelem alatt áll, legelőként fennmaradása is valószínű.

A **Kiss Ferenc Emlékerdő** 1944-ben lett Csongrád megye második védett területe. „A szegedi erdők atyjának” állít emléket a 17 hektáros, 1886-tól természeti emlékként fenntartott erdő, melyben a névadó javaslatára azóta nem végeztek erdészeti munkálatokat, így sajátos erdőrezervátummá vált.

A természetes eredetű fehérynnyarasban (*Populus alba*) a homokpusztai tisztásokat homoki árvalányhaj (*Stipa borysthénica*), kései és tartós szegfű (*Dianthus serotinus*, *D. diutinus*) díszítik, az utóbbi csak itt él a világon!

Az erdőben 72 fás szárú növényfaj él. Lágyszárú növényzete is változatos. Kis szerencsével dámvadat is láthatunk benne. Az öreg, 472 cm törzskerületű nyárfa, a **Ruzsafa** is itt áll, melyen a hagyomány szerint Rózsa Sándor, a híres betyárvezér talált menedéket üldözői elől. Az itt található **Erdészeti és Iskola Múzeum** is érdekes látnivaló.

Réti mészkő („darázskő”): a felszín alatt néhány méterre lévő, 30-50 cm vastagságú mészkőpad, melyből a buckák közötti laposok pangó vizének bepárlódása miatt nagy mennyiségben dúsul fel a meszes-szódás iszap. A terméskő fölött ezért mindenütt szürkés mésziszap-réteg található, amit a nép székföldnek nevez. (Ezt borítja a vékony humusz-réteg, a fűvel benőtt réti talaj.) A kőréteg fölött, ahol a gáz a föld alól kijön, magasabb a fű. Ezt a helyet kalapnak nevezték. Nagy, hegyes vasrúddal vágta a követ, amiből házak, pinceboltozatok készültek. Szer monostorának 11. századi templomát is a környéken vágott réti mészkőből építették. Ugyanilyen mészkövet találtak más templomok falában is (Szőreg, Csengele, Dorozsma, szegedi Szent György templom)

Nedves években számtalan, a köves részek fölött talajvízzel feltöltődő kis vízállás jelenik meg a homokhátak között, ezek a **semlyékek**, melyek a Duna-Tisza köze déli részén még a 20. század elején is összefüggő láncolatot alkottak. A tanyasi állattartás fontos legeltető helyei voltak, szárazabb időkben is. Ma főként itt láthatjuk a hajdani élővilág maradványait.

A **déli területfoltok** nagyrésze az évtizedeken át szigorúan elzárt határsávba esett. Itt a buckaközök a felszíni futóhomok alatti lösznek köszönhetően már jobban tartják a vizet. A határ túloldalán, a Vajdaságban a homokvidék belesimul a Felső-Bácska lösz-síkságába.

A **Kelebiai halastavak és erdők**. a tájvédelmi körzet legnyugatibb és legnagyobb része. A terepmélyedésekben kialakított halastavak mára begyepesedtek a szűkös vízutánpótlás miatt. Ha több a csapadék, gémek és kócsagok táplálkoznak a tavakban. Az erdőkben sokféle madár költ. Az erdőfoltos kaszálón és legelőn él az egyhajú virág (*Bulbocodium versicolor*) és a tarka sáfrány (*Crocus reticulatus*) legnagyobb hazai állományai.

A Kőrös-ér melletti **Magyari-erdő** területén szélsőségesen száraz homokbucka-tetőtől a nyílt vízállásig minden élőhely megtalálható. A telepített fenyves természetes maradványfoltjai száraz homoki élőhelyek. Jellemző fajtái a báránypirosító (*Alkanna tinctoria*), a homoki árvalányhaj (*Stipa borysthénica*), a homoki vértó (*Onosma arenarium*), stb.

Az **Átokházi tőzegbánya** 71 hektárja 1996 óta védett. Alig két évtized alatt szinte érintetlennek tűnő láprétek és fűzlápok alakultak ki a felhagyott tőzegbányákban, a felszabdalt buckaközi láp helyén. A határszéli Kőrös-ér mentén nyílt vízfelületeivel tarkított mocsaraival, és főleg fűzlápjaival ez ma a Dél-Alföldön egyedülálló élőhely. A tündérrózsás nyílt víz mellett gazdag vízparti növény társulás telepedett meg. 394 növényfaj jelenlétét mutatták ki, pl. a tarka sáfrányt (*Crocus reticulatus*). Védett halak, kételtűek és madarak is élnek itt.

A **Rívó-erdő** északi része tisztásokkal tarkított, tölgy-szürkenyár ültetvény, déli része tipikus semlyékes-fűzláp.

A **Kissori-semlyékben** még gyakoriak a máshol ritka mocsári kosbor és a buglyos szegfű. A vöröshasú unka, a pettyes göte, a mocsári teknős, a zöld-és fürgé gyík, és a vízi sikló is jól érzi magát itt.

A mórahalmai **Nagy-Széksós-tó** valamikor mélyebb volt, majd halastóként hasznosították. Ma nagyrészt nádas borítja, ahol a vörös gém, bölömbika és a törpegém fészkel. A tó környékén szép gyepfoltok is vannak.

Az **ásotthalmi Bogárvíz** 1993. óta védett mély, semlyékes terület a Bogárvíz-csatorna mentén. A természetes ill. ültetett erdők tisztásain. odvas fűzfák állnak. Érdekessége a csipkés gyöngyvessző (*Spiraea crenata*) és a széleslevelű nőszőfű (*Epipactis helleborine*).

Ásotthalmi láprét (Királyhalom): 1988-ban Fűzné Kószó Mária biológia tanárnő fedezte fel, 1990-ben országosan védett területté nyilvánították a 134,5 hektáros „Csodarétet”. 251 magasabb rendű – köztük 15 fokozottan védett ill. védett – növényfaj található itt. Azt alacsony buckasorokkal határolt semlyék változatos talajfelszíne miatt gazdag növényvilág maradt fenn. Viszonylag kis területen a száraz homokgyepektől a zárt nádasokig többféle társulás-típust találhatunk itt. Soha nem szántották fel, régen legelő volt, ám 1942-ben lecsapolták éltető talajvizét. Erdőssztyepp eredetű, uralkodó fűfaja a barázdált csenkesz volt, de a korábbi legeltetések miatt nagyrészt rokona, a sovány csenkesz váltotta fel. Egyik legnagyobb értéke a kora tavasszal virágzó egyhajúvirág (*Bulbocodium versicolor*). A másik kiemelkedő természeti érték a fokozottan védett mocsári kardvirág (*Gladiolus palustris*) több tízezer töve, hiszen csak négy helyen él az országban. Emellett sok más védett növénye van, pl. a homoki kikerics (*Colchicum arenarium*) és a homoki árvalányhaj (*Stipa borysthénica*).

Igen gazdag az állatvilága, még szalakóta (*Coracias garrulus*) is költ itt.

Mórahalom jódos termálvizű város az egykori Szeged-Alsóközpon tanyavilágából emelkedett városi rangra, Vonzerejét a romlatlan természeti környezet, a hagyományokon alapuló, élő gazdálkodási formák, a paraszti kultúra, kézművesség és a szőlészet-borászat adja. Nevezetességei a Városszéki-tó, Lódri-tó, Kancsal-tó, a Halászká, a Gárgyán erdő, a Kiri-kereszt és a Paprikamúzeum. Környékének védett területei:

A **Madarász-tó** közel 75 hektáros természetvédelmi terület Mórahalom központjától 4 km-re. A Duna-Tisza közti homokvidék hajdani szikes tó-láncolatának egyik szeme. Hosszú buckaközben őrzi vizét, és bár haltenyésztésre használják, egyre több növény, állat jelenik meg benne, értékes vízi növényzettel és madárvilággal.

A *Tanaszi semlyék* hasonlít ma leginkább a Duna-Tisza köze természetes növénytakarójához, magasabb fekvésű, de mozaikosan változatos. Kiemelkedő értéke a fokozottan védett pókbangó (*Ophrys sphegodes*) 5-10 ezres állománya, melyben szokatlanul erős és magas növésű példányok is előfordulnak. A mocsári kosbor, magasabb részeken a tarka sáfrány is gyakori itt.

A *Csipak-semlyék* a Duna-Tisza köze kiszáradó, szikesedő, mély fekvésű rétjeinek egyik maradványa, melyet elkerült a csatormázás. Másutt ritka növénytársulása különös érték, itt még jelentős számú kornis tárnics, mocsári kosbor és szibériai nőzirom él, de megtalálható a mocsári kardvirág és a pókbangó is. A közeli tavak költőmadarainak fontos táplálkozó területe.

A *Zöld Közösségi Ház és Erdeti Iskola* határon átnyúló együttműködéssel épülhetett meg. A környéken háromnyelvű (magyar, angol, szerb) *tanösvényekkel* (Bölmőbika, Csodarét, Csipak tanösvény), és vezetésekkel mutatják be a táj értékeit. A zöld csík jelzés egyetlen túraútvonalra fűzi fel a látóvalókat.

A *Nagyszéksői iskola és Ökoház* a kiindulópontja a *Móra-túra* útvonalnak, amely a környező települések jellegzetességeit, érdekességeit mutatja be *gyalogos-, lovas- és kerékpártúrák* alkalmával.

Domaszék határában is található kunhalom az Alföldön nagy számban található földpiramisok közül, amit az i. e. III. évezred vége felé építettek.

A közeli Királyhalom leleteiről a szél fújta le a homokot, a Bojárhalomból pedig öt sír került elő, az egyikben díszes ruházatú asszonyt találtak.

Ez a éegeltetésre alkalmas környék volt a magyar szarvasmarha-tenyésztés központja. A tanyavilágot Szegedhez kötő *kisvasút* 1927-től 1975-ig működött, megállója Domaszék észak-keleti részén, Sárkányhegy és Kunhalom volt. A szépen felújított *falukemence* példaértékű!

Kiskundorozsmán áll még egy *régi szélmalom*, amilyen az ország több részén is működött, és például a soproni Kuruc-dombon három is megmaradt. Érdekes még a Dömötör-toronyba épített *kőbárány*, ami a török pusztítás előtt a templomon volt, de a hívek megmentették.

Dorozsma határában, a *Nagyszék* két oldalán sok tarka sáfrányt találtunk. (A Hortobágyi Nemzeti Park féltve őriz néhány, ennél sokkal kisebb populációt.) Ez a növény az Alföld természetes erdőssztyep növénytársulásainak maradványa, erdőszéleken, tisztásokon nyílt.

Röszke az ország déli kapujának nevezett határátkelő miatt forgalmas település, ahol szinte minden a fűszerpaprikáról szól, még gyár is épült a paprika-feldolgozásra. Négy száz tanya veszi körül.

Szentmihálytelek (Szeged-Szentmihály), Árpád-kori nevén *Szentmihály* a Maty Tiszába torkollásától délre, a Tisza jobb partján haladó ősi karavánút gázlója mellett volt.

Az 1750-es évektől száz évig dohánykertészség működött itt, majd a dohánykereskedelem állami monopóliumának bevezetése (1851) után a kertészek a paprika termesztésére tértek át. Több napsugaras oromdiszú, szeged-alsóvárosihoz hasonló parasztház is fennmaradt itt.

Gyálarét egyik nevezetessége, hogy a Tisza jobbpartján lévő Lúdvár részén, 75,8 méter tengerszint feletti magasságon található **Magyarország legmélyebb pontja**. (A túlparton 1984-ben állított bronzjelvényes tölgyfa-oszlop **Tiszasziget** – korábbi nevén *Ószentiván* – határában a pontos mérések szerint 76,7 méteres magasságú helyet jelöl!)

A másik nevezetessége, hogy ide süt a legtöbbet a Nap, így ez **az ország legmelegebb tája**. (Bizonyára erre utalnak a napsugaras házoromzatok is!)

A **Körös-kultúra legkorábbi leletei** Gyálaréten kerültek elő, köztük a Kr. e. 5140-ből való 4 cm-es termékenység-szobor is, a **Lúdvári Vénusz**.

Érdekesség: A trianoni békeszerződés alapján a **Tisza** ezen a szakaszon országhatár lett, így Gyála belterülete Szerbiához, a Tiszán inneni Nagyrét nevű határrésze (Fehérpart, Szilágy, Lúdvár) pedig Magyarországhoz került. Az új község 1923-ban alakult Gyála néven, majd nevét 1946-ban Gyálarétre változtatták. Különös, hogy a helybéliek a lecsövezett és lehántott kukoricaszárból (szárizék) készítették házaik kerítését.

Tisza-Maros szög, Bánát

A rózsza hazájában a szőregi **Rózsaiünnep** a Bánát Magyarországra eső településeinek közös nagy rendezvénye. A két folyó közötti öntéstalaj kimonddtan kedvező a rózsakertészkedéshez, ezért a magyarországi termesztés 90 százaléka ebből a térségből származik, a **szőregi rózsatő** pedig elismert hungarikum. A fesztiválra kivirágzik a település. Kiállítások, rózsás mesék, a virág termesztéséről, gondozásáról szóló előadások tarkítják a programot. Rózsamúzeum is nyílt a Szegedhez tartozó településrészen, Rózsakirálynőt választanak, kiosztják a Szőreg legkedvesebb szomszédasszonya díjat, és eldöntik melyik a legszebb előkert.

A 20. század legelején kezdődött a szőregi gyümölcsfa- és rózsatermelés, 1967-ben alakult meg a rózsatermelők virág- és dísznövény-szövetkezete. Szőreg Szent Fülöp tiszteletére emelt, csaknem **ezeréves monostorából** a plébániatemplom romjai közelében kerültek elő az alapfalak.

Kübekháza helyén, a címeres kővel jelzett mai magyar-szerb-román hármashatár közvetlen közelében a középkorban még négy helység állott: Baromlak, Béb, Buzsák és Százegyház.

Baromlak már a 13. században végképp elenyészett; Béb, a későbbi Kisbéb is eltűnt; Buzsák emlékét dülő neve tartotta fönn. A szomszédos Óbéba Oroszlámos monostoráról volt híres. A mai svábok ősei 1851-ben kezdtek beköltözni.

A modern kori kistelepülés legnagyobb eseménye a kilenc alkalommal megrendezett „*Operettfalu*” volt.

Tanulságos a táj története is: az osztrák dohánymonopóliumot szolgáló kertésztelepekké alakították a lehető legjobb, ártéri dél-alföldi területeket, hogy az oda telepített bérlőkkel a talajt kizsároló **dohányt** természetesenek. A telepítési gondolat elindítója Karl Friedrich Freiherr *Kübeck* von Kübau (1780-1855) volt, az udvari kamara elnöke. A magyar kincstári birtokok hasznosításában készséges kiszolgálóra talált báró Ambrózy Lajos kamarai jószágigazgatóban, aki maga is a kincstári kertészetekben folyó dohánytermesztés híve volt. Kübekháza területén már a község alapítása előtt foglalkoztak dohánytermeléssel: Kisbébára Szeged vidéki magyar dohánytermelőket telepítettek. Tehát Ambrózy Lajos nevezte el feletteséről az új települést, ahová 1844-ben szegedi magyarokat költöztettek be, akik csak üres, bérlendő telket kaptak, melyen maguknak kellett felépíteniük házaikat. *(Különlegesség a házak 1-től 586-ig történt folyamatos számozása.)* Az ideiglenes bérleti és termesztési szerződések miatt állandó létbizonytalanságban éltek. Az erőltetett földhasználat büntetéseként több természeti csapás sújtotta a környéket.

Érdekesség: Innen alig 30km-re, Nagyszentmiklóson – ahol az ősi aranykincs is előkerült – született **Bartók Béla**, kit idézve ezt a füzetet kezdjük.

KÖZÖS FELADATAINK

Az élő tájak egysége, egészsége érdekében mindent meg kell tennünk a természetes élőhelyek védelmében, különösen határaink mentén.

Ahogy az erdő és rét, víz és partja határvonalán, úgy az emberek által kijelölt, és tiszteletben tartott országhatárok mentén is átmeneti szegélyközösségek jöttek létre, ahol sokkal nagyobb a változatosság, mint a határoktól távolabbi, belső, beállt növényzetű helyeken. Erre a hatalmas erőre építve tehetjük közösen éppé újra azt, ami természetesen egybefügg.

Sürgősen le kell állítanunk szép Hazánk rombolását, szent hegyeink szétbányászását, élővizeink, Anyaföldünk beszennyezését és elpazarlását, erdeink letarolását! ***Amennyire tudjuk, be kell gyógyítanunk tájsebeinket***

Mit tehetünk együtt? Védhetünk, gondozhatunk, tisztíthatunk, visszaalakíthatunk, ültethetünk, és be is mutathatjuk, ami értékes, amit együtt alkottunk szomszédainkkal és a Természettel.

Tanuljunk egymástól és tanítsuk egymást, hogy mindez hogyan lehetséges!

Jó példák a Magyar Kerékpárosklub segítségével kialakított Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút és a magyarországi Zöldút Hálózat.

A **natúrparkok** – ha tényleg jól működnek – akár országok közötti példái is lehetnek a Tájjal való szeretetteljes együttélésnek, megmutathatják, hogy a természet erőivel élni is lehet, nemcsak visszaélni. ***Ha közösen, közösségekben gondolkodunk, előbb-utóbb rájövünk, hogy a magunk erejéből és közvetlen környezetünkben élhetünk meg csak igazán!***

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

Borostyán Füzetek Castanea Környezetvédelmi Egyesület, Sopron
Agócs József, Karakai Tamás, Ungvári Gábor: A Rába-völgy természetes ártéri erdeinek helyreállítása (konceptió) 2005;
Andrásfalvy Bertalan művei az ősi magyar ártéri gazdálkodásról és gyümölcshésszetről
Bárdosi János: A magyar Fertő halászata (Soproni Múzeum, 1994.)
Molnár Géza könyve és tanulmányai a vizek és az ember élő kapcsolatáról
Bartha Dénes - Oroszi Sándor: Öserdők a Kárpát-medencében (Ekvilibrium, Budakeszi, 2005.)
Báder László: Öltöztessük fel a Földet! (Ekvilibrium, Budakeszi, 2006.)
Nebojszki László: A Telecskai-dombok lábánál (Természet Világa, 2005/9)
Nemzeti parkok és civil szervezetek kiadványai
WWF Füzetek és kiadványok erdők, rétek, vizek védelméről.

HONLAPCÍMEK

A projekt keretében egy honlap kifejlesztése, és minden érintett nyelvre való lefordítása is szerepelt. A honlap címe: **greenbelteurope.eu**

Az IUCN által készített honlap címe **euopeangreenbelt.org**.

Az osztrák oldalról a **naturschutzinstitut.at** honlapja tájékoztat.

A Zöld Övről a **greenbelt.castanea.hu** oldalon olvashatnak.

A magyar szakasz értékeiről a **www.termeszetvedelem.hu** honlapon, az onnan is elérhető nemzeti park honlapokon, a kistérségek, települések oldalain, és a következő címenek tájékozódhatnak.

Soproni-Hegység Natúrpark **www.sopronihegyseg.hu**

Írott-kő Natúrpark **www.naturpark.hu**

Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút **www.del-zalai-erdotaj.hu**

Körös-ér Tájvédelmi Körzet **www.koroser.hu**

Tájbarangoló kerékpározást segít a **www.happybike.hu**

A Castanea Környezetvédelmi Egyesület rövid bemutatása

1991-ben alakult Sopronban a *szelídgesztenyéről*, környékünk jellegzetesen szép erdei gyümölcsfájáról elnevezett, 1998. óta közhasznúként működő, első soproni környezetvédelmi civil szervezet. Tevékenységünket a környezetvédelmi miniszter 1999-ben Pro Natura címmel díjazta. Alapító tagjai vagyunk a Soproni-hegység Natúrparknak.

Fő célunk a „*Szeretem ezt a tájat!*” vezérelv alapján a soproni táj és a benne élők egészséges, harmonikus együttélésének segítése.

Alaptevékenységünkhöz tartozik az *Árnika Erdi Iskola* révén a „környezeti nevelés”: fontosnak tartjuk, hogy az itt élők és ide látogatók megismerjék, megszeressék a Tájat, élő környezetünk értékeit, hogy mindennapjaikban minél többet tehessenek értük, mert az igazi Hazaszeretet közvetlen lakóhelyünk megbecsüléséből fakad!

Ehhez az kell, hogy a valóságban átéljük, megtapasztaljuk saját testünk, és a velünk élő lények életjelenségeit, szabad mozgását, és annak következményeit, felfogjuk a kapott jeleket, és megértjük, mi a teendők.

Bárhol is éljünk, a tiszta, élő talajra, vízre, levegőre, a csendes békére, és a minket mindezekkel ellátó természetes életközösségre szükségünk van.

A természet legteljesebb megnyilvánulását, az Erdőt, életfeltételeink forrását és eredőjét, és az Ember által ebből szerető gondoskodással alakított kertet tartjuk méltó élőhelyünknek. (Mai településeink körül, sőt helyén egykor az egész országban erdő volt – és lehetne is!)

Kérünk mindenkit, hogy a nagy fákra vigyázzon, kicsiket ültessen, ahova lehet! Óvjuk együtt a forrásokat, élővizeket, és az Anyaföldet is!

A Tájban kialakult, hagyományos ízeket, életerőt hordozó gyümölcsöket szeretnénk megőrizni, továbbszaporítani.

A helyi közösségekkel ültetett néhány éves kis cserjék, fák szeretetteljes közegben nőnek fel a település felüdülést, erőt adó sövényeivé, mezsgyéivé, fasoraivá, és közben a gyerekek is átélhetik az életadás, az odafigyelés, a gondoskodás, és a rácsodálkozás örömét.

Keressük a hagyományos, de a jelenhez alkalmazkodó módját annak, hogy emberként hasznos részei, egyben értő élvezői is legyünk a világnak.

Ezért tanuljuk, támogatjuk az egyszerű, mindnyájunk számára hozzáférhető kézműves, háztartási, kerti módszereket, melyeket be is mutathatunk írásban, szóban, és a gyakorlatban.

Kiadványsorozatunk az 1998-tól 30 számban megjelent *Borostyán Környezetvédelmi Lap* folytatásaként a környék értékeit és az egészséges életmódot bemutató *Borostyán Füzetek*.

Mindezekben szívesen együttműködünk hazai és határon túli társainkkal.

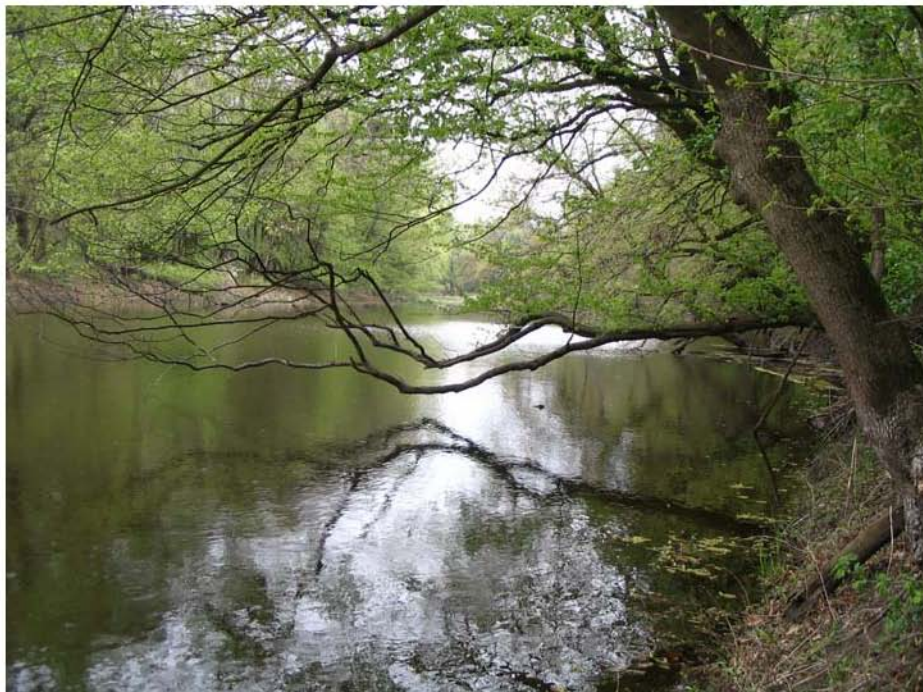

Határkövek:

Eisenstein cseh-német határral kettészelt vasútállomása a Bajor-erdőben, cseh-osztrák határfolyócska Leopoldschlagnál, és az őrségi magyar-szlovén-osztrák Hármashatár.

Jellegzetes példák a Zöld Öv mentén

A Morava folyó és holtága Dévény (Děvín, Szlovákia) fölött *(fent és balra lent)*; Régi országút Kertes felől (Baumgarten, Ausztria): osztrák oldalon aszfaltos szántó, magyar oldalon madárdalos gyümölcs fasor *(jobbra lent)*.

A Zöld Öv program kezdete a belnémet határon (Point Alpha):
fent a nemzetközi munkacsapat *(lásd a résztvevők listáját!)*,
lent a kényelmesen belakott virágzó vidék az egykori manőverúttal.

Tanulmányutak tanulságos élőhelyeken:

Európa legnagyobb egybefüggő erdősége, a Bajor-erdő (cseh oldalon Šumava) őserdeje örökös újjászületésében a folytonos teremtés érhető tetten.

Burgenland gyűjteményében a régi magyar gyümölcsfajtákkal találkozhatunk.

A Murán esőben evezni elbűvölő, és igazán „muris” dolog!

Zöld Öves terepszemlék (határszél Magyarország és Ausztria között, a mi oldalunkról nézve): fent Lépesfalva (Loipersbach) felé az ágfalvi Arbesz rét, lent Fraknónádasd (Rohrbach) határában a soproni Ligeterdő jellegzetes gyertyánalagútja és vidám nyírese a volt nyomsáv helyén.

Táj-Háromság: Mosoni sík,
bortermő Fertő-táj, gyümölcsös
soproni Lőverek.

Barlangszínház
Fertőrákoson,
Hársfasor
Nagyecenken.

Vasi határ:

Kőszeg főtere, kálváriája,
a Pinka Felsőcsatárnál és
a Velem alatti vízimalom
egy ségesen szép táj-élménye.

Értéket őrző őrsgégi táj:
 lágy dombhajlatok gyümölcsös
 rétekkal és templomi csenddel,
 agyagból teremtő dolgos kezek,
 szőlőlugas, Hársas-patak.

Puszták végtelenje a Duna-Tisza közén: égi jeleket figyelő szürkemarhák, földi jelként égbe kiáltó fák és gémeskutak.

Alföldi táj:

Mindnyájunknak érdekes megfigyelni, hogy a tövig rágott legelőn is mennyi szép virág jön elő, ha a birkák egy ideig elkerülik!

Kövér legelők néha termékenység-köveket is rejtenek, amilyen a híres Lúdvári Vénusz.

Katymáron áll még káráló tyúkokat óvó ősi, búbos kerekől.

A magyar Zöld Öv apró szépségei (fotók Dr. Ambrus András):

Rablópille (*Libelloides macaronius*, balra fent), mocsári tarkalepke (*Euphyryas aurinia*, jobbra fent), hegyisitakötő hím (*Cordulegaster heros*, balra lent), diszes tarkalepke (*Euphydryas maturna*, jobbra középen), sárga gyapjasszövő (*Eriogaster catax* hernyója, jobbra lent).

A Zöld Öv jellegzetes élőhelyei:
a ciklámenes Alpokalja erdőségei, a
kőkörcsines napmeleg gyeppek,
és a tündérrózsás, csendes állóvizek.

Táj-Háromság

A Castanea Környezetvédelmi Egyesület tevékenységei a környező táj érdekében:

tanácsadás, előadások, bemutatók és kísérletek
az egészséges életmód jegyében
(energiatakarékosság, házi vízgazdálkodás,
ökológiai gazdálkodás, természetes gyógyítás
környezeti nevelés)

egészségnapok szervezése

gombaismereti túrák

gyógynövény-ismertető családi séták

erdei iskolai programok

„Egészséges, virágos Sopronért”
(helyi kertek, parkok bemutató sorozata)

TIT-Castanea Barabits Elemér Kertészeti Szabadegyetem

tájbaillő, gyógyító kertek tervezése és kialakítása

Ajánljuk ezen kívül kiadványainkat
minden érdeklődőnek!

AZ EURÓPAI ÉS A MAGYAR ZÖLD ÖV

Kérjük a térképen jelzett határmenti sávban élőket, hogy **küldjenek képeket, rövid leírást** a füzetünkéből kimaradt, de nekik fontos természeti, kulturális értékekről, **hogyan élő kapcsolattá váljon a magyar Zöld Öv!**

Köszönjük!

Ez a kiadvány szerves része a „*Szeretem ezt a tájat*” programnak, melynek célja a Táj értékeinek újrafelfedezése, továbbéltetése, közösségivé tétele.

A Castanea Környezetvédelmi Egyesület közhasznú civil szervezetként működik. Ha Ön fontosnak tartja Sopron és környékének egészségét, és hozzá tud járulni céljaink eléréséhez, keressen meg minket! Pénzbeli támogatását, személyi jövedelemadójának 1 %-át, természetbeni felajánlásait előre is köszönjük!

Szeretettel várunk minden érdeklődőt rendezvényeinkre, és tagjaink közé!

**Címünk: 9400 Sopron, Fővényverem utca 5., Tel./Fax: 99/788-904,
www.castanea.hu, castanea@castanea.hu**

